

**Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет**

ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

Методичні вказівки до семінарських занять
та самостійної роботи для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньої програми Медіакомунікації та PR
галузі знань С Соціальні науки, журналістика,
інформація та міжнародні відносини
спеціальності С 7 Журналістика
денної та заочної форм навчання

Луцьк 2025

УДК: 070 : 93 /94(07)

I-90

До друку

Голова вченої ради факультету освітніх, цифрових та соціальних технологій
_____ Г. А. Герасимчук

Затверджено вченою радою освітніх, цифрових та соціальних технологій ЛНТУ,
протокол № ____ від _____ 2025 року

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозитарій ЛНТУ
Директор бібліотеки _____ Н.П. Поліщук

Рекомендовано до видання на засіданні кафедри іноземної та української філології ЛНТУ,
протокол № ____ від _____ 2025 року.

Завідувач кафедри іноземної та української філології _____ А.П. Мартинюк

Укладач: _____ Л. В. Жванія, кандидат філолог. наук, доцент кафедри іноземної та
української філології ЛНТУ.

Рецензент: _____ Т. В. Николук, кандидат філологічних наук, доцент кафедри
іноземної та української філології ЛНТУ

Відповідальний за випуск: _____ А.П. Мартинюк, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземної та української філології ЛНТУ

Історія журналістики [Текст]: Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми Медіакомунікації та PR галузі знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини спеціальності С 7 Журналістика денної та заочної форм навчання / уклад. Л. В. Жванія, Луцьк: Відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2025. 53 с.

Навчально-методичне видання вміщує теми семінарських занять і самостійної роботи, методичні вказівки до їх виконання, а також завдання до кожної з тем, питання для самоконтролю та рекомендовану літературу.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ	4
САМОСТІЙНА РОБОТА.	43
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	50

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна «Історія журналістики» посідає важливе місце у програмі підготовки спеціалістів медіагалузі. Знання з цієї дисципліни допоможуть студентам не лише осмислити минуле, а й зорієнтуватися в сучасному масмедійному просторі.

Мета вивчення дисципліни – передбачає вироблення у здобувачів вищої освіти розуміння процесу розвитку світової та вітчизняної журналістики. Курс має на меті дати певну суму знань про закономірності виникнення, становлення й розвитку зарубіжної та української преси.

Завдання вивчення дисципліни:

- вивчення основних етапів розвитку зарубіжної та української журналістики;
- формування системи понятійного апарату;
- ознайомлення з особливостями розвитку журналістики у ХУІІІ - ХХІ століттях;
- ознайомлення з репертуаром, видовими особливостями зарубіжної та української преси;
- аналіз основних історичних етапів становлення й еволюції цензури та її впливу на розвиток журналістики;
- вивчення особливостей зародження і функціонування радіомовлення, телебачення та інтернету;
- ознайомлення із діяльністю найвидатніших постатей журналістів, редакторів і видавців;
- ознайомлення з публіцистичною спадщиною українських письменників.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття № 1. (4 год.)

Тема 1. Початки журналістики

Мета: Розглянути історичні передумови і початкові етапи розвитку журналістики як форми масової комунікації.

Питання для обговорення / дискусії:

1. Публіцистика Горгія, Лісія та Ісократа.
2. Публіцистика Демосфена й Есхіна.
3. Публіцистика Цицерона і Цезаря.
4. «Acta diurna populi Romani» -прототип періодичних видань.
5. Рання християнська публіцистика.
6. Викривальний пафос і дидактизм Євангелій.
7. Експресивність і повчальність послань апостола Павла.
8. Журналістика епохи Середньовіччя.
9. Європейські рукописні видання ХV-ХVІ ст. Перші прояви цензури.

Література:

1. Дейвіс Н. Європа. Історія. К.: Основи. 2020. 1464 с.
2. Жиленко І. Р. Світові медійні процеси часів середньовіччя й відродження. Навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет. 2021. 163 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5e190a4-f120-4bd6-be00-068db999624d/content>
3. Содомора А. Жива античність. Львів: Апріорі, 2024. 216 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Початки журналістики» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: пражурналістика, риторика, софістика, логограф, риторична фігура, протогазета;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;

- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок, умінь комунікації, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

Культура античного світу вважається підґрунтям європейської цивілізації. Витоки демократичної державності – у Стародавній Греції, отже, й коріння журналістики – у міфології, яка дає початок майже всім наукам. У Стародавній Греції не існувало журналістики в сучасному розумінні цього слова, але були інформаційні явища, наближені до засобів масової комунікації: література, театральні видовища, спілкування на площі, виступи ораторів, різноманітні написи – тобто явища, які прийнято називати **пражурналістськими**. Їх поділяють на усні та письмові. Усні явища складають **дописемний етап доіндустріального періоду розвитку преси**. Попередники журналістики дописемного етапу – це перш за все міжособистісна та групова комунікація.

Між XVI і XIV ст. до н.е. у Греції зародилася писемність, і саме з цього часу можемо говорити про виникнення явищ, що складають **писемний етап доіндустріального періоду**. Письмові тексти виконували функцію важливого каналу передачі оперативної інформації. Головні її види: написи, оголошення на стінах, мармурових плитах, п'єдесталах, «кам'яні листівки», пізніше – історична проза.

Особливе місце в усній комунікації Давньої Греції відігравала **риторика**, вивчення якої було викликане практичними потребами суспільства. Початок культивування усного слова поклали софісти (**Софіст** [від грец. sophistes]. 1. Професійний учитель філософії та ораторського мистецтва в Давній Греції. 2. Представник давньогрецьких філософів V–IV ст. до н.е., в центрі уваги яких було мистецтво красномовства та питання етики, політики, теорії пізнання. 3. Той, хто використовує софізми у своїх міркуваннях), які вважали, що істини як такої зазвичай не існує, а довести можна все, що завгодно, якщо «правильно» міркувати.

Фундамент риторичної системи заклав Аристотель (384–322 рр. до н.е.) у двох трактатах: «Риторика» і «Поетика». Він визначив риторику як «здатність знаходити можливі способи переконання щодо кожного даного предмета» і поділив усі промови на три види: судові, дорадчі (політичні) й епідиктичні (**урочисті**).

Найбільшим теоретиком софістської риторики і вчителем красномовства у V ст. до н.е. вважають **Горгія** (485–380 рр. до н.е.). З творчої спадщини оратора цілком збереглися лише дві промови – «Похвала Єлені» і «Виправдання Паламіда», написані на сюжети міфів про Троянську війну. Ораторське мистецтво Горгія мало багато нововведень: симетрично побудовані фрази, речення з однаковими закінченнями, метафори й порівняння. Ритмічне членування мови і навіть рима наближали його мову до поезії. Деякі з цих прийомів надовго зберегли назву «горгіанські фігури».

Найвидатнішим афінським оратором класичної доби в галузі судового красномовства був **Лісій** (бл. 415–380 рр. до н.е.). Перша судова промова Лісія – «Про вбивство Ератосфена» – загально визнаний шедевр красномовства. Надалі він писав промови і для інших осіб, зробивши це своєю головною професією. Усього Лісію приписували близько 400 промов, але до нас дійшло тільки 34. Лісій заклав основи жанру судової промови, створивши своєрідний еталон стилю та композиції. Стиль його промов відзначається простотою викладу, короткими, симетрично побудованими фразами. У Лісія відсутні архаїзми, заплутані звороти. Критики визнавали, що ніхто не перевершив його в чистоті аттичної мови.

Значну роль у становленні ораторства відіграло й епідиктичне красномовство. Воно виникло одночасно з судовим і пов'язане з ювілейними датами чи урочистими подіями.

Найвидатніший представник цього виду красномовства – **Ісократ** (436–338 рр. до н.е.). Ісократ написав понад 60 промов (серед них 15 – урочисті), з яких до нас дійшло близько 20. У знаменитій патріотичній «Промові на вселенських зборах» («Панегірик»), написаній для виступу на зборах перед Олімпійськими іграми у 380 р. до н.е., він висунув політичну програму порятунку Еллади.

Найбільшим політичним оратором Еллади був **Демосфен** (384–322 рр. до н.е.). Найвищого рівня талант Демосфена досяг в «Олімпійських промовах» і «Промовах проти Філіппа». Демосфен широко застосовував тропи, зокрема метафору, антитезу, уособлення, поєднання синонімів у пари, що сприяло ритмічності й піднесеності складу. Ефектним прийомом, що зустрічається в Демосфена, є фігура умовчання: оратор свідомо замовчує про те, що він неодмінно повинен був сказати за ходом викладу, і слухачі подумки неминуче доповнюють його самі. URL:

https://docs.google.com/document/d/1iZqCSohg6EVGyRwbT3KqmVq_zu5ic8H1/edit?usp=sharing&ouid=101314431638292254500&rtpof=true&sd=true

Стародавній Рим (рік заснування – 753 р. до н. е.) зробив свій важливий внесок у розвиток античної пражурналістики. Тут також існували усі вищезгадані комунікаційні процеси.

Найвизначнішою постаттю римської освіти, культури і літератури був оратор і філософ **Марк Туллій Цицерон** (106 – 43 рр. до н.е.), спадщина якого налічує близько 60 судових та політичних промов, філософські трактати, твори з теорії та історії красномовства, близько 800 листів. У своїх численних працях він піднімає важливі питання громадської діяльності, законів, демократії тощо («Про державу», «Про закони», «Про межі доброго й злого», «Про природу богів»). Його трактати «Брут», «Оратор», «Про оратора» стали пам'ятками античної теорії красномовства.

Створення першої офіційної **протогазети** пов'язане з ім'ям **Юлія Цезаря**. У 59 р. до н.е. після отримання консульства він наказав складати і публікувати на глиняних дощечках як сенатські, так і народні щоденні відомості. Газета називалася «**Acta diurna senatus as populi**» («Щоденні протоколи сенату і римського народу»). Цей щоденний листок вмщував протоколи засідань сенату, короткий виклад судових справ, постанови, накази, повідомлення про народні збори, гладіаторські бої, а також промови, навіть зауваження окремих ораторів, відомості про судові засідання. Крім того, у газетах можна було прочитати оголошення про різні надзвичайні події міського життя, нові призначення, повідомлення про одруження, народження дітей у відомих осіб тощо.

Гай Юлій Цезар (100 – 44 рр. до н.е.) зіграв велику роль в історії публіцистики й політичної агітації. Мистецтво оратора й письменника він успішно використовував у запеклій політичній боротьбі з прихильниками республіки. У своїй праці «**Записки про галльську війну**» (в 7 кн.), де створює міфічний образ непереможного і справедливого захисника інтересів римського народу. Його «Записки...» – це зразок простоти, ясності й переконливості. В обох творах, які залишилися незакінченими, Цезар створив особливий стиль політичної публіцистики, де зміг уникнути образливого тону, просторічних слів, архаїзмів, неологізмів, складних поетичних тропів, пишноти, вигадливості, слів у переносному значенні. URL: https://docs.google.com/document/d/1iZqCSohg6EVGyRwbT3KqmVq_zu5ic8H1/edit?usp=sharing&ouid=101314431638292254500&rtpof=true&sd=true

В епоху розквіту Римської імперії внаслідок складного синтезу східних релігій і культів, філософії та соціальних утопій виникає нова **релігія – християнство**. З іудаїзму в християнство прийшла та частина **Біблії**, яка називається **Старим Заповітом** (XII–II ст. до н.е.). Він складається з трьох великих циклів:

1. Закон (Тора), або П'ятикнижжя Мойсея: Буття, Вихід, Левит, Числа, Повторення Закону.
2. Пророки: історичні хронічки, дві книги Самуїла, дві книги Царств (у православно-католицькій традиції чотири книги Царств), книги великих і малих пророків тощо.
3. Писання: книга псалмів, книга Приповістей Соломонових, книга Еклезіяста (Проповідника) тощо.

Новий Заповіт складається з чотирьох великих циклів:

1. Євангелія: від св. Матвія, св. Марка, св. Луки, св. Івана, – в яких описане земне життя Ісуса Христа.
2. Діяння святих апостолів.
3. Соборні послання святих апостолів, послання св. Павла.
4. Одкровення св. Івана Богослова, або Апокаліпсис.

Головна мета проповідей **Христа** полягала у тому, щоб навчити людей щирим і нелицемірним поняттям про Бога, виховати любов до ближнього, не тільки просвітити розум, а й очистити серце. Для кращого й образного розуміння своїх промов Христос використовує **притчі**.

Особливе значення має публіцистика **апостола Павла**. Послання апостола Павла (йому приписують 14 послань) діляться на місіонерські (звернені до жителів певних міст або регіонів – римлян, коринфян, ефесян, галатів тощо) і пастирські (звернені до учнів – Тита, Тимофія).

Новий тип красномовства складається вже у II ст., коли християни почали ширше знайомитися з античною спадщиною, використовуючи її філософсько-літературні методи. Починає формуватися особливий вид усної публіцистики – **проповідь**, яка стає головною формою масової комунікації.

Початок **Середньовіччя** ознаменувався загальним падінням рівня культури. Вогнище античності згасало. Варвари зруйнували численні міста, пам'ятники, бібліотеки. Закривалися школи, освіченого населення залишалося все менше. Та, попри всі труднощі, журналістика

продовжує розвиток. Світська публіцистика майже цілком витісняється церковною, представники якої, зазвичай виступали як в усній, так і в письмовій формах красномовства.

Усне розповсюдження інформації набувало різних форм відповідно до загального характеру середньовічного мислення. «Усна газета», або так звані «ходячі хроніки»: хуглари, шпільмани, барди, скальди, трубадури, рапсоди, кобзарі, скоморохи, жонглери – діяли впродовж усього періоду Середньовіччя.

Проповідь була одним із основних методів комунікації у суспільстві. Вона виконувала різні функції: релігійну, соціально-просвітницьку та комунікативну.

«Темні століття» (VI–VIII ст.) – період культурного спаду – знайшов відображення у багатьох жанрах клерикальної літератури, найпоширенішими з яких були агіографія, проповіді, повчання, покаєння, «пенітенціарії», видіння, послання, міраклі, викриття, діалоги тощо. Пізніше виникли історичні хроніки (літопис, сага) і літературно-дидактичні жанри (міська політична пісня, духовні гімни, літургичні п'єси, «exempla» («приклади»), легенди тощо). Особливе місце посідали полемічні трактати про авторитет влади.

Специфікою середньовічної публіцистики була постійна апеляція до Святого Письма, праць отців церкви або творів Арістотеля. Ретельно збиралися й переписувалися тексти Біблії. URL: https://docs.google.com/document/d/1iZqCSohg6EVGyRwbT3KqmVq_zu5ic8H1/edit?usp=sharing&ouid=101314431638292254500&rtpof=true&sd=true

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із тем: «Усні форми масової комунікації в Стародавній Греції»; «Театральна вистава як одна з важливих форм масової комунікації в Стародавній Греції»; «Геродот - «батько» репортажу»; «Софістика та її роль у становленні ораторського мистецтва»; «Промови Цицерона проти Катіліни як публічна політична зброя»; «Теоретичні праці Цицерона про ораторство (основні положення)», «Мова і стиль промов Цицерона»; «Особливості усної публіцистики епохи Середньовіччя»; «Публіцистика проповідників Середньовіччя».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 2. (2 год.)

Тема 2. Виникнення книгодрукування.

Мета: розглянути історію виникнення книгодрукування як важливого етапу у розвитку журналістики

Питання для обговорення / дискусії:

1. Попередники друку.
2. Й. Гутенберг і його винахід.
3. Європейські першодрукарі та їх здобутки.
4. Перші друкарні у Європі.
5. Поширення книгодрукування Європою та його вплив на розвиток суспільно-політичних процесів.
6. Перша друкована періодика: особливості перших європейських газет і журнальних видань.

Література:

1. Дейвіс Н. Європа. Історія. К.: Основи. 2020. 1464 с.
2. Жиленко І. Р. Світові медійні процеси часів середньовіччя й відродження. Навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет. 2021. 163 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5e190a4-f120-4bd6-be00-068db999624d/content>
3. Мак-Люен Маршал. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги. К.: Лабораторія, 2024. 384 с.
4. Сенченко М. І., Сенченко О.М. С31 Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Переваги і недоліки сприйняття друкованого та електронного тексту. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 128 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Виникнення книгодрукування» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: інкунабули, альдини, аввізі;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

Перші книги в Західній Європі виготовлялись ксилографічним способом та були зазвичай релігійного змісту (зображення святих, тексти молитов тощо). Вони стали масовою літературою для бідних городян. Типовий приклад такої книги – «Біблія бідняків», популярний переказ Старого і Нового завітів із численними малюнками і невеликими текстовими поясненнями. Особливо широке розповсюдження мала ксилографія в Баварії,

Ельзасі, провінціях Священної Римської імперії. Перша датована ксилографія має назву «Св. Христофор» (1423). Пізніше з'явилися сатиричні листки, календарі й абетки.

Близько 1430 р. виходять так звані блочні книги, де текст та ілюстрація вирізалися й друкувалися на одній дощечці, а з 1461 р. ксилографії почали вживатися як самостійні ілюстрації для друкованих книг. Ксилографічні книги стали дуже розповсюдженими, але власне до друкарства не мали прямого відношення, тому що друкування з дощок не могло забезпечити велику кількість примірників, а дерев'яна форма швидко зношувалася. Однак способом ксилографії книги видавалися аж до середини XVI ст.

Йоган Гутенберг (бл. 1397 – 1468 рр.) – винахідник книгодрукування. Рік появи першого друкованого видання залишається предметом дискусій, бо називаються дати від 1445 до 1447 р. Перші видання, які приписують Йогану Гутенбергу, – невеликі листівки-календарі й підручники. Найвідомішим виданням став випуск **42-рядкової Біблії** (названої так за кількість рядків на сторінці). Ця книга стала справжнім шедевром друкарства.

Інкунабули (від лат. incunabulus — пелюшки, колиска) — книги раннього періоду книгодрукування. Умовно так називають книги, видані від перших проб Й. Гутенберга у 1440-х рр. до 1 січня 1501, синоніми поняття «Інкунабули» — «першодруки», «стародруки». Після винаходу друкарського верстата книгодрукування надзвичайно швидко розповсюдилося у Західній і Центральній Європі. Загалом упродовж 2-ї пол. 15 ст. у різний час у 246-ти містах діяли 1099 друкарень, які до 1 січня 1501 випустили понад 40 тис. назв і загальним накладом близько 12 млн примірників. Середній наклад книг становив бл. 300 примірників, однак відомі й випадки його зростання до 1000 примірників і більше.

Своєрідним поштовхом до поширення друкарства в Європі стало руйнування Майнца й вигнання його жителів. Багато помічників та учнів Гутенберга розбрелися містами Європи, засновуючи там друкарні й навчаючи майстерності книговидавництва нові покоління першодрукарів.

Ще до руйнування Майнца друкарство з'явилося у Страсбурзі, де Йоган Ментелін у 1460 – 1461 рр. випустив латинську Біблію у 2 томах, а в 1466 р. – 49-рядкову першу Біблію німецькою мовою. Адольф Руш, уперше ввів у Німеччині шрифт «антиква» й, займаючись типографською справою, став одним із справжніх подвижників німецького гуманізму.

В **Італії** перший друкарський верстат був установлений у бенедиктинському монастирі св. Схоластики в Субіако, передмісті Рима. Зусиллями німецьких друкарів Конрада Свейнгейма й Арнольда Паннарца в 1465 р. Венеція стала столицею італійського друкарства. У XVI ст. тут налічувалося майже 113 друкарень і жило більше половини всіх італійських видавців і книгопродавців. Саме вони розробили «антикву», або «венеційський шрифт», що став основою для італійського друкарства. Незважаючи на матеріальні ускладнення, Паннарц і Свейнгейм до 1472 р. випустили 36 книг.

Незабаром друкарство з'явилося у Римі, де працював німецький типограф Ульріх Ган, який уперше в Італії випустив книгу з гравюрними ілюстраціями, потім – у Мілані, Неаполі, Флоренції.

Найвідоміше венеційське видавництво – друкарня Альда, заснована у 1469 р. Альдом Мануцієм (1450 – 1515 рр.). Вона проіснувала майже 100 років, випустивши близько 1 тис. книг. Альд Мануцій зібрав групу вчених, обов'язками котрих було виправлення текстів. Він зробив

революцію у видавничій справі, запропонувавши в 1501 р. новий шрифт і зменшений формат видань. Книги, прикрашені типографським знаком Мануція, одержали назву «альдини».

Головна заслуга **Альда Мануція** як видавця – діяльне розповсюдження творів грецьких класиків. Це стало важливим внеском у розвиток європейської культури.

Англія. Перша книга англійською мовою («Збірник розповідей про Трою») надрукована у 1474 р. у місті Брюгге. Її переклав з французької та видав англійською першодрукар Уільям Кекстон (бл. 1422 – 1491 рр.).

Повернувшись до Англії в 1477 р., Кекстон заснував першу англійську друкарню й випустив першу книгу – «Вислови філософів». Усього було видрукувано близько 100 книг, серед них – повне видання «Кентерберійських оповідань» Чосера, «Смерть Артура» Мелорі, твори Боетія, Овідія, Вергілія, Боккаччо, велика кількість лицарських романів.

Друкарство швидко поширювалося в Європі. У 1468 р. починається книгодрукування в Чехії, Швейцарії, у 1469 р. – у Нідерландах, у 1470 р. – у Франції (наприкінці XV ст. налічувалося близько 50 друкарень), у 1473 р. – в Угорщині, у 1470 р. – в Іспанії, у 1476 р. – у Польщі.

Приблизно за 40 років у 260 містах Європи відкрилося понад 1 тис. друкарень, які випустили близько 40 тис. видань загальним накладом 10-12 млн прим. Перші книги, видані в Європі до 31 грудня 1500 р., називають інкунабулами ([від лат. *incunabula* – колиска, роки дитинства, початок] – книги, видрукувані набірними літерами на початку книгодрукування у Європі, зовні схожі на рукописні).

Америка. Появу першого друкарського верстата у північноамериканських колоніях відносять до 1638 р. Ця подія відбулася в Новій Англії, де в 1636 р. у Кембріджі (штат Масачусетс) було відкрито Гарвардський коледж і виникла потреба у власній друкарській продукції.

Першою друкованою книгою, що з'явилася в 1640 р. на території британських колоній у Північній Америці, стала «Повна книга псалмів, благочестиво перекладена на англійський розмір», над створенням якої працювали Річард Мезер, Джон Елліот та інші автори-пуритани. Таким чином, друковане слово стало першим засобом масової інформації й обумовило появу «типографської й індустріальної людини».

Культура Відродження сприяла формуванню інтересу до всього нового. Європейські міста з їхнім активним життям, розвиненою торгівлею й ремеслами були дуже зацікавлені в розповсюдженні новин, у першу чергу – комерційних і політичних. Головними носіями новин стали купці, адже не існувало ніякої регулярної інформації, лише час від часу в тому чи іншому місті з'являлися люди, від яких місцеві жителі могли довідатися про події в інших країнах Європи.

Періодом розквіту рукописної газети є XVI ст. Необхідність одержання оперативної інформації в різних галузях життя призвела до появи інформаційних листків, які повідомляли про проведення ярмарків, кон'юнктуру цін тощо. У Венеції з'явилися попередники друкованих видань – рукописні газети. Слово «газета», що ввійшло до більшості європейських мов, походить від назви стародавньої дрібної венеційської монети XVI ст., якою читачі платили за листок з інформацією, що розповсюджувався у Венеції. Згодом назву грошової одиниці було перенесено на листок новин, у результаті з'явився один з перших термінів журналістики – газета.

Венеційські рукописні газети мали назву «аввізі». Перший комплект, що дійшов до нас, датується 1566 р. Ці газети були тижневими. Вони являли собою листи, складені удвоє й заповнені від руки з чотирьох боків. Інформація, яка подавалася в них, містила новини про різні події, що відбувалися в Італії (крім самої Венеції) та за її межами. Короткі новинні блоки, в основному політичного характеру, торговельні відомості, повідомлення про придворне життя, події в інших містах розділялися абзацами, де своєрідним заголовком виступали назви міста або країни і дата події, що відбулася.

Попередники німецьких газет – «листи-новини», або «листи-газети», які розповсюджувалися ще у давні часи в Римі. Часто в таких листах розміщувалися політичні новини. Листи з помітками «Терміново!» доставлялися поважним особам.

Появі аналогічних видань у Німеччині сприяли венеційські газети, досвід яких використали представники аугсбургського банкірського будинку **Фуггерів**

Фінансова імперія Фуггерів, що мала інтереси в багатьох країнах Європи і кредитувала європейських монархів, мала добре розгалужену мережу торговельних агентів у промислових центрах Європи. Ці агенти одночасно служили й кореспондентами, збираючи для Фуггерів інформацію ділового, політичного й загального характеру. Такі повідомлення, певним чином скомпоновані й старанно переписані, стали так званими «фуггер-газетами» («Fugger-zeitungen») банкірського будинку Фуггерів і розповсюджувалися в Європі у 1568 – 1605 рр.

Рукописні газети Фуггерів не продавалися вільно, а постачалися тільки обраному колу, куди входили члени родини Фуггерів і клієнти банкірського будинку. Замкнутий характер поширення фуггерівських «газет» викликає сумніви стосовно того, чи можна їх вважати попередниками перших європейських газет, адже однією з характерних ознак останніх є вільний доступ до їх одержання. Однак сам феномен довгостроковості існування «фуггер-газет», безсумнівно, заслуговує на увагу.

В епоху Відродження велике поширення мали рукописні інформаційні листки, названі Лютером «летючими листками». Власники друкарень передруковували найцікавіші з них на верстатах і продавали на ярмарках. Писали в «летючих листках» головним чином про релігійні суперечки, політичні події, епідемії, всілякі «дива», катастрофи, зцілення тощо. Цінувалася інформація, а не аналіз подій.

Австрієць Михайло фон **Айтцинг**, якого дослідники вважають засновником німецької преси, вирішив систематизувати всю уривчасту інформацію про перипетії знаменитої Кельнської суперечки, що доходила до читачів через рукописні листки новин.

Айтцинг виклав суть справи й історію її розвитку в кількох статтях і зібрав їх в одну брошуру під назвою «Відомості історії» («Relatio Historica»). Брошуру було видруковано в кельнській друкарні й розпродано на ярмарку у Франкфурті. Видання мало шалений успіх, який підбадьорив Айтцинга, і він продовжив свою журналістську діяльність. Тепер видавець писав уже не тільки про Кельнський з'їзд, але й про інші політичні події. Так, брошура Айтцинга 1588 р. уже являла собою огляд сучасних політичних подій.

Видання такого типу виходили регулярно (двічі на рік) напередодні ярмарків до 1593 р., а з 1594 до 1597 р. – щорічно й одержали іншу назву – «Ярмаркові відомості». Чітка періодичність і суспільно-політичний зміст впритул наблизили їх до газети.

Айтцинг мав багато послідовників. «Ярмаркові відомості» почали поширюватися по всій Німеччині. Серед їхніх видавців – священник Конрад Лаутенбах (псевдонім Якобус Франкус) і Маурер.

Англія. З XVI ст. в Англії з'являються попередники друкованої преси – рукописні «новини» і «балади новин» («Ballada of the News»). На поч. XVII ст. виходить багато різноманітних друкованих «листок новин» («Newssheets»), а також під різними назвами з'являються численні «книги новин», в яких поєднувалися факти і вигадки – саме того, що пізніше назвуть сенсацією. Усі ці видання виходили з нестійкою періодичністю. «Книги новин» не зникли з появою перших газет, а продовжували існувати протягом усього XVII ст.

Франція. Неповторним національним явищем французької журналістики були конард (canard), які можна назвати французьким журналістським фольклором. У жанровому відношенні спочатку це були оповідання про незвичайні факти, нещасні випадки, кримінальні історії, небесні явища (дуже велике поширення одержало повідомлення про комету 1618 р.). Наприкінці XV – поч. XVI ст. їх налічувалося близько 200. Потім незліченна кількість конард з'являлася в першій французькій пресі (у «Газеті паризького буржуа», пізніше у «Французькому Меркурії» 1605 р.). У 1560 р. П. Боесто об'єднав їх у збірку під назвою «Незвичайні історії».

У XVI – XVII ст. конард поширювалися як самостійна форма публікацій. Це були брошури форматом 80 x 125 мм і обсягом 8–16 стор. Вони друкувалися на дешевому папері, з величезною кількістю помилок, але стали дуже популярними. Їх обвинувачували в облудності, низькому стилі й плебействі, але всі хотіли прочитати чергову небиліцу, ще й ілюстровану. Продавали конард біля стін королівського палацу, голосно викрикуючи неймовірні, сенсаційні назви. URL: https://docs.google.com/document/d/1iZqCSohg6EVGyRwbT3KqmVq_zu5ic8H1/edit?usp=sharing&oid=101314431638292254500&rtpof=true&sd=true

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із тем: «Діяльність відомих книгодрукарів: Й. Гуттенберга, В. Кекстона, А. Мануція»; «Рукописних газети у Німеччині»; «Комунікаційні процеси у великому місті Європи XV ст.»; «Перші друковані видання Західної Європи»; «Історія виникнення поштового зв'язку».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 3. (4 год.)

Тема 3. Становлення журналістики в Європі (XVI – XIX ст.)

Мета: розглянути історію становлення європейської журналістики.

Питання для обговорення / дискусії:

1. Особливості становлення німецької журналістики. Перші друковані періодичні видання в Німеччині. Перші прояви цензури в Німеччині.
2. Особливості розвитку англійської журналістики. Журналістика епох Просвітництва та Реформації. Періодика і цензурні заборони.
3. Основні етапи розвитку журналістики Франції. Французька преса епохи Просвітництва. Журналістика періоду революції. Розвиток періодики за часів Імперії. Особливості цензурних заборон.
4. Жанрово-типологічна характеристика англійської періодики XVII-XIX ст.
5. Становлення італійської журналістики.
6. Журналістика країн південно-східної Європи.
7. Розвиток преси скандинавських країн.
8. Заснування та особливості функціонування перших інформаційних агентств у Європі («Ройтер», «Гавас»)

Література:

1. Дейвіс Н. Європа. Історія. К.: Основи. 2020. 1464 с.
2. Жиленко І. Р. Світові медійні процеси часів середньовіччя й відродження. Навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет. 2021. 163 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5e190a4-f120-4bd6-be00-068db999624d/content>
3. Мак-Люен Маршал. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги. К.: Лабораторія, 2024. 384 с.
4. Срібняк І. Історія журналістики: виникнення та розвиток новинних мас-медіа в країнах Європи, Азії та Північної Америки (XVII-XX ст.). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Февра, 2018. 156 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25608/1/I_Sribnyak_IZh_2018_IFF.pdf
5. Срібняк І. В. Інформаційна агенція «Рейтер»: виникнення, особливості розвитку, сучасний стан. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/236/232>
6. Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do Fred S. Siebert T. Peterson, W. Schramm, Published by: University of Illinois Press. Pages: 168. URL: <https://www.worldradiohistory.com/BOOKSHELF-ARH/Commentary/Four-Theories-of-the-Press-Siebert-et-al-1956.pdf>
7. Історія зарубіжної журналістики (XVIII — початок XX століття): матеріали до курсу. Навчально-методичний посібник / Уклад. Барчан О.В. Ужгород: Говерла, 2021. 39 с.
8. Міжнародна журналістика: конспект лекцій для студ. спец. 061 «Журналістика» всіх форм навчання / І. Р. Жиленко. Суми: Сумський державний університет, 2023. 191 с.
9. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. URL: <https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>
10. News agencies: their structure and operation. UNESCO, 1953. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000073446>
11. Reuters Handbook of Journalism. URL: https://www.mediareform.org.uk/wp-content/uploads/2015/12/Reuters_Handbook_of_Journalism.pdf
12. The European Alliance of News Agencies (EANA). URL: <https://www.newsalliance.org/>

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Становлення журналістики в Європі (XVI – XIX ст.)» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: «вісник», «меркурій», альманах, періодична преса;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;

- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

На початку XVII ст. склалися всі необхідні умови для розвитку журналістики. Збільшувалася кількість освіченого населення. З розвитком великих міст, змінами в політичному житті країн, підвищенням рівня економіки, ділової активності в багатьох сферах життя з'явилася необхідність у нагальному періодичному поширенні інформації. Поштовий зв'язок, який у XV ст. існував лише в Німеччині й Франції, тепер мав розгалужену мережу.

Розвиток світової преси розпочався в Німеччині. Інформаційні відомості тут, крім назви «Gazetta», мали й інші: «Novo», «Aviso», «Pagell», «Zeddel», але найбільш уживаним виявилось слово «Zeitung» (від «Zeit» – час), яке дослідники пов'язують з поняттям «нова звістка політичного характеру».

Найстарішими визнають дві газети: одна з них виходила у Страсбурзі, друга – в Аугсбурзі. Якій з них належить старшинство, й досі залишається невідомим.

Страсбурзька газета, яка й зараз зберігається в бібліотеці Гейдельберзького університету, надрукована в січні 1609 р. Вона починалася словами: «Relation: Aller Furnemmen». Повний заголовок такий: «Відомість про всі видатні й визначні події, що відбулися у Верхній і Нижній Німеччині, у Франції, Італії, Шотландії, Англії, Іспанії, Угорщині, Польщі, Валахії, Молдавії й Туреччині за нинішній 1609 рік. Усі відомості видрукувані в тому вигляді, у якому були доставлені». Цей заголовок, що займає всю першу сторінку, обрамлено витонченим малюнком і прикладено до першого номера газети. **Аугсбурзьку газету** видавав Лука Шульте. Вона знайдена у 1903 р. поштовим радником Гримме в Королівській бібліотеці міста Ганновер. Газета не має заголовного аркуша й містить зверху на першій сторінці такі рядки: «Відомість (Avisa), або Газета про те, що відбулося в Німеччині, Іспанії, Нідерландах, Англії, Франції, Угорщині, Австрії, Швеції, Польщі й у всіх провінціях, в Ост-Індії та ін. Доставлена 15 січня. Надрукована у 1609 р.» Аугсбурзька газета також виходила до 1609 р. – це видно з того, що на цей час вона вже мала досить солідну організацію, містила кореспонденції з Праги, Відня, Кельна, Антверпена, Венеції, Рима й інших міст і встигла заявити про себе як про давнє видання, знайоме зі смаками своїх читачів. У 1625 р. припинився вихід газети, але рік по тому в Еттингені у виданні Луки Шульте з'являється листок під заголовком «Avisa Relation oder Zeitung», тобто це було продовження Аугсбурзької газети, зовні схоже з газетою 1609 р. форматом, папером, шрифтом, способом складання новин, а також протестантською тенденцією, характерною для першої.

Хоча вчені припускають, що перші німецькі газети друкувалися задовго до 1609 р., але саме тому, що знайдені про них свідчення датуються цим роком, то й загальноприйнято саме 1609 рік вважати роком народження європейської преси.

Успіх перших газет у багатьох місцевостях Німеччини викликав появу складених за їхнім зразком друкованих відомостей. Найраніше це трапилося у Франкфурті-на-Майні, який був на той час культурним центром Німеччини. Власник книгодрукарні Егенольф Еммель у 1615 р. заснував тут газету, яка мала успіх. У 1617 р. поліцмейстер графства Йоган фон Біргден почав випускати «Безпомилкову поштову газету» («Unver-grifliche Postzeitungen»), з 1635 р. – «Упорядковану тижневу поштову газету» («Ordentliche wochentliche Post-Zeitung»).

Протягом наступних років тижневики почали розповсюджуватися в різних містах Німеччини. У 1610 р. у Базелі почав видаватися друкований тижневик «Ordinari Wohenzeitung», у 1615 р. до Франкфурта-на-Майні додався Відень, у 1616 р. – Гамбург, у 1617 р. – Берлін, у 1618 р. – Амстердам, у 1620 р. – Антверпен, Магдебург, Нюрнберг, Росток, Брауншвейг, Кельн. З 1609 по 1630 рр. тижневики з'явилися вже у тридцяти містах Європи. Найбільше розповсюдження мали у Штутгарті, Нюрнберзі та Відні. У 1609 – 1700 рр. у Німеччині виходило близько 200 газет.

Початком англійської та французької преси вважають голландські «**Куранти**» («Courant»). У XVII ст. Голландія була найліберальнішою країною Європи як в економічному, так і духовному аспектах. Добре налагоджена друкарська справа та вміле використання переваг «ідеологічного лібералізму» дозволило Голландії отримати чималий прибуток від продажу друкованої продукції в Англію та Францію. У вересні 1620 р. видавець і редактор першої голландської газети «Вісті з Італії, Німеччини тощо» («Courante eyt Italien, Duetsland etc») Каспар ван Хілтен почав перекладати власне видання французькою мовою та розповсюджувати на території Франції. Цей захід мав комерційний успіх.

Появу періодичної преси в Англії відносять до 1588 р., коли вийшов перший номер «**Англійського вісника**». Він сповіщав читачів про події зовнішнього та внутрішнього життя,

зокрема в одному з номерів повідомлялося про рух іспанської «Непереможної Армади».

Першим англійським виданням, що відповідало поняттю «газета», вважають *«Вісті, або Тижневі новини з Італії, Німеччини, Угорщини, Польщі, Богемії, Франції й інших країн»* («Courante, or Weekly Newes from Italy, Germane, Hungary, Poland, Bohemia, France and the Low Countreys»), що з'явилися 21 вересня 1621 р. у Лондоні й проіснували до 1641 р. «Вісті...» нагадували голландські зразки, а замість імені видавця були надруковані ініціали – «N. V.»

У науковців виникають певні труднощі стосовно розшифровки букв. Справа в тому, що в зазначений момент у Лондоні активно працювали два типографи, чиї імена відповідають цим ініціалам, – **Натаніель Беттер і Ніколас Боурн**. Вони відомі як видавці інформаційних листків, бюлетенів новин. Беттер не мав покровителів при владі, до того ж король не надавав значення газеті як помічників у пропаганді своєї політики. Видавцеві заборонялося писати про засідання парламенту, та й взагалі торкатися внутрішніх новин. Авторитарна преса в першу чергу контролювала внутрішню інформацію. Часто Беттер, щоб заповнити вилучені цензурою місця в газеті, придумував новини або передруковував глави з Біблії.

У період англійської революції виникає багато видань, серед яких найпоширенішими були «вісники» і «меркурії» латинською та англійською мовами.

У листопаді 1641 р. починає виходити тижневик Семюеля Пека «Основні події, що відбуваються в нашому парламенті» («The Heads of Several Proceedings in This Present Parliament»). До появи цього видання фрагменти промов, які виголошувалися в палаті громад, могли потрапляти тільки до памфлетів, що видавалися в нелегальних друкарнях. Публікація парламентської хроніки викликала роздратування короля, але тижневик продовжував виходити. Більше того, у грудні того ж року з'являється ще одне видання – «Журнал, або Основні події, що відбуваються в парламенті» («The Diurnall, or The Heads of all the Proceedings in Parliament»).

На початок 1642 р. уже 5 подібних тижневиків виходили в Лондоні. Приборкати пресу не могли ні король, ні парламент, але видавці не були захищені від вірогідних репресій. С. Пек, наприклад, закликаючи до примирення з королем, відразу опинився у в'язниці. Але репресії не зупиняли журналістів – кількість видань незмінно зростала: у 1644 р. їх було 17, у 1649 р. – 24.

У 1643 р. журналіст Джон Беркенхед починає випускати газету «Двірцевий вісник» («Mercurius Aulicus»), яка намагалася встановити моральність і порядок. Газета відстоювала інтереси короля. У ній друкувалися матеріали, що викривали діяльність парламенту, нападали на Кромвелю.

Відомий видавець XVII ст. Марчмонт Нідхем з 1643 по 1646 р. випускав тижневик «Британський вісник» («Mercurius Britannicus»), який був основним опонентом «Двірцевого вісника». З його сторінок Нідхем виступав з критичними статтями проти короля, що стало приводом притягнення видавця до суду. Проти Кромвелю з 1647 р. спрямовує Нідхем своє наступне видання – «Корисний вісник» («Mercurius pragmaticus»), за яке також був притягнений до суду вже Кромвелем. Інша газета – «Політичний вісник» («Mercurius politicus»), – редактором якої деякий час був Д. Мільтон, виходила у 1650 – 1660 рр.

Значну площу періодичних видань займала комерційна інформація і реклама, тому в перших англійських газетах були введені відділи платних оголошень. Відтоді реклама, що публікувалася за плату, стала постійним атрибутом преси.

У II пол. XVII ст. у назвах періодичних видань Англії з'являється слово «газета».

У 1665 р. в Оксфорді з'явилася «Оксфордська газета» («Oxford Gazette»), засновником якої став провідний публіцист і журналіст Генрі Маддиман. Пізніше її перейменували на «Лондонську газету». Видання виходило двічі на тиждень і зовні мало вигляд сучасної газети. «Лондонська газета» стала першою регулярною газетою в столиці Англії. Один із сучасників прихильно відгукувався про неї як про повну новин газету, яка «не друкує дурниць». Маддиман почав збирати інформацію з різних джерел, зокрема від держсекретаря, офіцерів таможні, поштарів, священників тощо. «Лондонська газета» перекладалася французькою мовою.

Під час англійської революції 1640 – 1660 рр. країну переповнили гострі політичні памфлети проти тиранії, які розповсюджувалися як у рукописному, так і друкованому вигляді. Яскраві зразки політичної публіцистики створили Д. Мільтон, Д. Лільберн, Д. Вінстенлі та інші.

У творах **Д. Мільтона** провідною стала ідея свободи. Одним із найзнаменитіших виступів, спрямованих на скасування попередньої цензури, вважається *«Ареопагітика»* (1644) – безсмертний памфлет великого англійського поета й публіциста **Джона Мільтона** (1608 – 1674 рр.). Протистояння короля й парламенту, що почалося в Англії 1642 р. і завершилося стратою Карла I у 1649 р., привело до появи величезної кількості публіцистичних текстів. Каральні заходи, розпочаті

архієпископом Лодом проти невідцензурної преси (у першу чергу пуританської), викликали ще більшу жорстокість в опозиційному таборі. У прийнятому парламентом (під тиском короля) законі від 14 червня 1642 р. говорилося, що «з цього часу жодна книга, брошура чи листок не можуть бути надруковані без попереднього розгляду і схвалення тими, хто для цього призначений». У самий розпал політичної боротьби Джон Мільтон звернувся до проблеми цензури й свободи слова.

Памфлет Мільтона визнаний свого роду біблією свободи преси. «Ареопагітика» – промова на захист революційної преси – здобула автору славу провідного публіциста англійської революції. Спираючись на творчу спадщину античних публіцистів, Мільтон дав гнівну відповідь цензурі, доводячи її шкідливість і безсилля перешкодити розвитку вільної думки. Він взяв за зразок промову Ісократу «Логос ареопагітикос». Блискуче використовуючи прийоми античної риторики, Мільтон спрямував основний пафос свого публіцистичного виступу на захист свободи друкованого слова й адресував промову англійському парламенту, який порівнював з афінським ареопагом.

Аргументація Мільтона, підкріплена історичними прикладами й біблійними цитатами, коротко зводилася до такого: цензура марна, тому що Добро й Зло вирости на одному ґрунті, і людина, вкусивши яблуко із дерева пізнання, одержала розуміння того й іншого. Розумний зможе знайти корисне й у дурній книзі, а дурневі й Біблія не принесе ніякої користі. Найголовніше – «вбити хорошу книгу означає те ж саме, що вбити людину: хто вбиває людину, вбиває розумну істоту, подобу Божу; той же, хто знищує хорошу книгу, вбиває самий розум, вбиває образ Божий наче в зародку».

Періодичні видання Франції з перших кроків свого існування вирізнялися змістовністю, мобільністю, винятковим мистецтвом щодня подавати картину життя світу. Елементи журналістики були присутні ще в «Газеті паризького буржуа» (1409 – 1444 та 1515 – 1536 рр.) і в «Скандальній хроніці» Жана де Труайє (1461 – 1483 рр.).

На початку XVII ст. з'явилися «Французька газета» («La Gazette Française», 1604 – 1914), яка ще не мала періодичності як такої, і щорічник «Французький Меркурій» («Le Mercure Française», 1611 – 1644), який починає випускати Жан Рішар. Видання мало значний вплив на громадське життя Франції. Першим, хто усвідомив необхідність ідеологічного впливу на суспільну думку, був кардинал Рішельє (1585 – 1642 рр.) – перший державний діяч Франції.

Для керівництва суспільною думкою, ставши міністром, Рішельє заснував газету «Gazette de France», для чистки і збагачення мови створив Академію літератури. Він почав конфіденційно контролювати всі публікації газети і призначив редактором падре Жозефа, якого сучасники називали справжнім alter ego кардинала.

Кардиналові необхідний був друкований листок на зразок німецьких або голландських. На думку Рішельє, краще за Теофраст Ренодо у Франції ніхто з цим упоратися не міг. Ренодо одержав реальну можливість почати видання першої регулярної французької газети, задуманої як *знаряддя ідейної боротьби* проповідника абсолютизму Рішельє з його численними ворогами.

Видання Теофраста Ренодо «Газетт» («La Gazette») – від назви листків новин, які Ренодо бачив у Венеції. Перший номер «Газетт» вийшов 30 травня 1631 р. Тематика видання – торгівля, війна, придворна хроніка, дипломатія. Газета виходила щоп'ятниці на 4 сторінках, пізніше їх число збільшилося до 12, з'явилися малюнки. Наклад її піднімався до 1200 прим.

Спочатку в газеті друкувалися переважно закордонні новини двотижневої давнини, при цьому більша частина їх бралася з німецьких, італійських і голландських газет, що давало підставу конкурентам і противникам Ренодо обвинувачувати його у плагиаті. Але поступово з розвитком газети в ній усе більше уваги приділялося внутрішній інформації, а новини з-за кордону вже виходили «з перших рук». Певна частина інформації надходила в «Газетт» від кардинала Рішельє й навіть від самого короля. Ренодо відкрито заявляв про те, що його газету редагує й дає їй напрямок «за своїм розсудом Його Преосвященство».

У XVII ст. слово «журнал» сприймалося як «періодичний твір, який, з'являючись регулярно через певний час, повідомляє про нові або перевидані книги, розкриває їх зміст і розповідає про відкриття у науці – одним словом, твір, у якому хтось висвітлює все, що відбувається щоденно у «Республіці літераторів» або «Республіці вчених» («La Republique des Let-tres»). Отже, журнал було зорієнтовано на наукову полеміку, на «провокацію» дискусії.

Перший європейський журнал – «Журнал учених» (1665 – 1828) – заснований з ініціативи французького міністра фінансів Жана-Батиста Кольбера, який задумав періодичне видання, котре мало б висвітлювати наукові, критичні та літературні проблеми Європи. У тому ж році в Англії, із запізненням у кілька тижнів, з'явився щомісячний журнал «Філософські праці Королівського суспільства». Журнали кінця XVII ст. «Афінський Меркурій» («Athenian Mercury»), «Дамський

Меркурій» («Ladies Mercury»), «*Поштовий ангел*» («The Post Angel»), незважаючи на «ділове» походження, містили й художні твори. З 1692 р. розпочався випуск «*Журналу для джентльменів*» («Gentleman's Journal»), який став першим спеціалізованим літературним періодичним виданням. З 1668 до 1679 р. у Римі виходив перший італійський «*Журнал літераторів*».

Літературно-критичні журнали Франції беруть початок від періодичного видання «*Галантний Меркурій*» («Mercurie galant»), заснованого у 1672 р.

Значного розвитку набуло видання *альманахів*, переважно літературного змісту. Вони диференціювалися за тематикою, еволюціонуючи до журнальної форми. Таким чином, перші періодичні видання Західної Європи, що з'явилися на початку XVII ст., представлені перш за все газетами. Пізніше виникли журнали та альманахи.

Епоха Просвітництва стала поворотним етапом в історії європейської цивілізації. Філософські ідеї Д. Мільтона, Д. Локка, Т. Гоббса започаткували нове розуміння ролі освіти, яка, вважалося, може вирішити всі проблеми людського життя.

У XVIII ст. значно зростає роль журналістики, яку починають називати «*четвертою владою*». Саме преса дає можливість просвітникам широко пропагувати свої ідеї. Основними діячами журналістики були філософи й письменники, вчені й державні діячі, які найчастіше ставали видавцями, редакторами власних газет, журналів, перетворюючи їх на трибуну для висловлення своїх ідей. Тому цей період також називають епохою *персонального журналізму*: практично за кожним періодичним виданням стояла особистість редактора чи видавця, котрий проводив власну ідеологічну політику.

Просвітництво Англії пов'язане з діяльністю видатних публіцистів і журналістів: Д. Дефо, Д. Свіфта, Д. Аддісона, Р. Стіля, Т. Смоллета, Г. Болінброка та інших.

Завдання *просвітницької журналістики* – виправляти мораль суспільства за допомогою просвіти й розваг. На межі XVII–XVIII ст. продовжується випуск газет, щорічний наклад яких досягав 10 млн примірників.

Протягом XVIII ст. складається типологія британської преси. Газети почали розподіляти на національні й провінційні; щоденні й тижневі; ранкові та вечірні. Вони поєднували інформацію і коментарі.

Епоха Просвітництва стала часом становлення й розквіту різноманітної журнальної періодики. Надзвичайного поширення набули в цей час жанри сатири, есе, трактату, нарису. Остаточно виробився і закріпився такий гострий публіцистичний жанр, як політичний памфлет, сповнений викривально-сатиричного пафосу.

Родоначальниками просвітницької журналістики вважають **Джозефа Аддісона** (1672 – 1719 рр.) і **Річарда Стіля** (1672 – 1729 рр.) – журналістів, письменників, політиків, видавців сатиричних журналів «Базіка», «Глядач», «Опікун». Їхня діяльність у цих виданнях привела до принципового перегляду уявлень як про змістовну сторону періодики, так і про її суспільну роль.

Найважливішим актом інтелектуальної та громадської діяльності французьких просвітників став випуск «*Енциклопедії...*», у якій переглядалася попередня система людських знань, відкидалися переконання, засновані на забобонах. Тому французьких просвітників називають також енциклопедистами.

Журнали П. Мариво і Ф. Прево. Видавнича діяльність Мариво починається в 20-ті рр. XVIII ст., коли один за одним починають виходити його сатирико-повчальні журнали: «*Французький глядач*» («Le Spectateur Français», 1722 – 1723), сама назва якого перегукувалася з англійським «Глядачем», «*Незаможний філософ*» («L'indigent philosophe», 1728) і «*Кабінет філософа*» («Le Cabinet du philosophe», 1734). У журналах було помітне бажання познайомити французького читача з англійською культурою. **Антуан Франсуа Прево** заснував тижневик «*За і проти*» («Le Pour et le Contre», 1733 – 1740). Видання виходило на 24 сторінках і містило літературні й наукові новини, інформацію про художні виставки тощо. URL: https://docs.google.com/document/d/1iZqCSohg6EVGyRwbT3KqmVq_zu5ic8H1/edit?usp=sharing&oui d=101314431638292254500&rtpof=true&sd=true

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із тем: «Публіцистика епохи Реформації»; «Значення публіцистики епохи Відродження»; «Сатира епохи Відродження»; «Страсбурзька й Аугсбурзька газети. Діяльність Й. Каролуса»; «Франкфуртські газети»; «Лондонська газета» («The London Gazette»); «Щоденні куранти» («The Daily Courante»); «Рішельє та Мазаріні – опікуни перших французьких газет»; «Теофраст Ренодо – перший

професійний журналіст».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 4. (4 год.)

Тема 4. Особливості розвитку журналістики в США

Мета: розглянути історію розвитку американської журналістики

Питання для обговорення / дискусії:

1. Зародження американської журналістики.
2. Журналістика періоду боротьби за незалежність
3. Журналістика часів Громадянської війни та Реконструкції.
4. Розвиток преси першої половини XIX ст. «Penny press»: особливості нових видань.
5. Представники американської журналістики та їх здобутки.
6. Заснування та особливості функціонування першого інформаційного агентства у США - "Ассошіейтед Прес".

Література

1. Срібняк І. Історія журналістики: виникнення та розвиток новинних мас-медіа в країнах Європи, Азії та Північної Америки (XVII-XX ст.). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Февра, 2018. 156 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25608/1/I_Sribnyak_IZh_2018_IFF.pdf
2. Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do Fred S. Siebert T. Peterson, W. Schramm, Published by: University of Illinois Press. Pages: 168. URL: <https://www.worldradiohistory.com/BOOKSHELF-ARH/Commentary/Four-Theories-of-the-Press-Siebert-et-al-1956.pdf>
3. Історія зарубіжної журналістики (XVIII — початок XX століття): матеріали до курсу. Навчально-методичний посібник / Уклад. Барчан О.В. Ужгород: Говерла, 2021. 39 с.
4. Міжнародна журналістика: конспект лекцій для студ. спец. 061 «Журналістика» всіх форм навчання / І. Р. Жиленко. Суми: Сумський державний університет, 2023. 191 с.
5. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. URL: <https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>
6. News agencies: their structure and operation. UNESCO, 1953. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000073446>

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Особливості розвитку журналістики в США» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: просвітницька журналістика, памфлет;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь , варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

Англійська революція XVII ст. і встановлення конституційної монархії мали суттєвий вплив на розвиток громадської думки не тільки в Європі, а й на американському континенті. У II пол. XVII ст. у багатьох колоніях з'явилися друкарні, де видавали книги переважно релігійного змісту. Пізніше поряд із офіційними документами почали друкувати альманахи, календарі, памфлети, періодичні видання.

Перша спроба видання друкованої продукції газетного типу в англійських колоніях Північної Америки здійснена в 1689 р. Зі схвалення влади Массачусетса друкар **Семюель Грін** почав випуск

«Подання державних справ Нової Англії», але не встиг завершити цю справу. Мета публікації – запобігти появі помилкових повідомлень. Формат «Подання...» – приблизно 20 x 36 см. Аркуш був заповнений текстом лише з одного боку, тому вважають видання Гріна швидше схожим на листівку або оголошення.

Колискою американської журналістики став **Бостон**. Прабатьком журналістики США називають **Бенджаміна Харріса**, друкаря і книготорговця із Лондона. 25 вересня 1690 р. у Бостоні Харріс випустив єдиний номер газети «*Суспільні події*» («Publick Occurrences Both Foreign and Domestick»). Перша газета, яка почала виходити регулярно, – «*Бостонський вісник*» («The Boston News-Letter»), заснована в 1704 р. поштарем **Джоном Кемпбеллом**.

Найважливіша роль у становленні періодичної преси Північної Америки належала **Філадельфії**. Першою філадельфійською газетою було видання «*Американський тижневий вісник*» («The American Weekly Mercury»), яке у 1719 р. почав випускати поштар **Ендрю Бредфорд**. Перше друковане видання **Нью-Йорка** – «*Нью-Йоркська газета*» («The New-York Gazette») – почало виходити 8 листопада 1725 р. На початок 1730 р. регулярно виходили 7 газет у 4 колоніях, а в 1735 р. лише в Бостоні налічувалося 5 газет.

Ідеї Просвітництва знайшли в Америці благодатний ґрунт. На відміну від європейських, американські просвітники були не тільки теоретиками, але й практиками буржуазної революції. Просвітницькі ідеї Америки висвітлювалися перш за все на сторінках періодичних видань.

Джеймс Франклін (брат Бенджаміна Франкліна) видавав популярну бостонську газету «*Новий англійський вісник*» («The New England Courant», 1721 – 1726). Цій газеті, яка першою стала вільною від державного контролю, вдавалося протягом перших двох років залишатися їдкою, створеною на зразок англійських опозиційних видань. На сторінках газети друкували гостру політичну й релігійну сатиру, нерідко з'являвся передрук матеріалів з радикальних англійських газет.

Роль **Бенджаміна Франкліна** (1706 – 1790 рр.) в історії американської журналістики важко переоцінити. Його життя дає різноманітні приклади того, як ідеї Просвітництва впливали на обдаровану особистість. Франклін постає взірцем просвітницького раціоналізму. У травні 1732 р. Франклін став єдиним власником і редактором «*Пенсильванської газети*» («The Pennsylvania Gazette»).

Реалізував себе Франклін і в галузі видання *альманахів*, які на той час набули поширення завдяки різноманітній тематиці й невеликому, кишеньковому, формату. «*Альманах бідного Річарда*», який Франклін видавав упродовж багатьох років, починаючи з 1732, приніс авторові заможність і славу.

Як публіцист, Франклін залишив багату спадщину. Памфлет «*Скромне міркування про природу й необхідність паперових грошей*» (1729), написаний з метою спонукати британський уряд до випуску паперових асигнацій, що сприяло б розвитку торгівлі в колоніях, є видатним дослідженням із теоретичної економіки.

Значна праця «*Історичний нарис конституції й устрій Пенсильванії*» (1759) знаменита не тільки тим, що політичний устрій колонії проаналізований із позицій просвітницької соціальної філософії, але й актуальними та конкретними висновками, що обґрунтовують право колоністів вести боротьбу з метрополією.

У «*Замітках про дикунів Північної Америки*» (1784) він розповів про життя індіанців, протиставивши своєрідний демократизм укладу життя індіанських племен державним структурам і суспільним законам Європи.

«*Автобіографія*» (1771 – 1789) Франкліна почасти є ще одним прикладом повчальної книги. Вона побудована у формі листа до сина Вільяма, але розрахована на широку аудиторію.

Найпопулярніший розділ «Автобіографії» містить Франклінову наукову систему самовдосконалення, що налічує 13 чеснот, і для кожної з них складено максимум (короткий вислів етичного характеру). Прагматик і вчений, Франклін на собі випробував ідеї досконалості. Щоб виховати в собі корисні якості, він завів особливий календар, за яким послідовно працював над кожною з чеснот протягом тижня і де робив чорні позначки, коли був незадоволений своїми результатами. В ідеї самовдосконалення поєдналися просвітницьке прагнення довершеності з пуританською схильністю до морального самоаналізу. Бенджаміна Франкліна можна вважати родоначальником американських журналів. Йому належить ідея видання «*Загального журналу і хроніки подій всіх британських колоній в Америці*» («The General Magazine and Historical Chronicle for All the British Plantations in America»). URL:

https://docs.google.com/document/d/1iZqCSohg6EVGyRwbT3KqmVq_zu5ic8H1/edit?usp=sharing&ouid=101314431638292254500&rtpof=true&sd=true

Отже, американська журналістика, започаткована в кінці XVII ст., у дуже короткий термін набула поширення майже в усіх великих містах країни. Її нову яскраву сторінку відкрив Бенджамін Франклін.

Детальну інформацію про подальший розвиток американської журналістики у XVIII ст., розвиток преси першої половини XIX ст. «Penny press»; представників американської журналістики та їх здобутки; заснування та особливості функціонування першого інформаційного агентства у США - «Ассошіейтед Прес» можна знайти за покликанням: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25608/1/I_Sribnyak_IZh_2018_IFF.pdf

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із запропонованих тем: «Видавнича діяльність Бенджаміна Франкліна»; «Перші американські газети і їх видавці»; «Журналістика Просвітництва в Америці»; «Перші американські журнали»; «Традиції просвітницької журналістики у творах Б. Франкліна»; «Передумови виникнення «Penny press»».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 5. (4 год.)

Тема 5. Зародження та розвиток української журналістики.

Мета: розглянути особливості зародження та розвитку української журналістики
Питання для обговорення / дискусії:

1. Початки української журналістики.
2. Періодизація розвитку української преси.
3. Періодичні видання у XIX ст.: умови розвитку та провідні постаті.
4. Перші науково-літературні, сатирично-літературні та політичні часописи.
5. Альманахова журналістика та її роль в історії української журналістики.
6. Видавнича діяльність М. Максимовича.
7. Журнал «Основа» та його роль.

Література:

1. Макаруч О. Г. Преса українських політичних партій і рухів у інформаційно-комунікаційному просторі Галичини (1890–1914 рр.). Львів: СПОЛОМ, 2022. 524 с.
2. Михайлин І. Л. Історія української журналістики XIX століття: Підручник. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/>
3. Сидун. І. В. Хрестоматія з історії української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2021. 82 с.
4. Житє і Слово (архів з 1894 по 1897 рік). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zhytie_i_slovo/1894_Tom_1/
5. Записки о Южной Руси. Т. 1. П. Куліш. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kulich/Zapysky_o_Yuzhnoi_Rusy_Tom_1/

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Зародження та розвиток української журналістики» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: альманахова журналістика, літературно-мистецькі, наукові, громадсько-політичні місячники;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

На момент зародження української журналістики існували максимально несприятливі політичні умови життя нашого народу. Рештки української державності були зліквідовані. У 1775 році знищена вдруге і остаточно Запорізька Січ. Невдовзі український народ покріпачено, а козаку старшину розчинено серед російського дворянства. Україна була адаптована в адміністративно-територіальну систему Російської та Австрійської імперій, причому в обох державах навіть без найменших претензій на забезпечення бодай культурної автономії. Функції державних урядовців перейшли до представників пануючих націй. Загальнополітична ситуація провокувала національну еліту на пристосування до нових умов. Кількасотлітня боротьба за українську національну незалежність виснажила націю, а внутрішньонаціональні міжусобиці цілковито знекровили її.

За таких політичних обставин не існувало умов для виникнення української національної журналістики. Тому журналістика в Україні зароджується іншими мовами, хоча з часом українська місцева стихія й прорвалася назовні і заявила про себе в наполегливих спробах української творчої інтелігенції не тільки друкувати окремі твори українською мовою в російській пресі, не тільки видавати українські книжки, але й мати свою періодику. Щоправда, на перехід від журналістики в Україні до української журналістики пішло занадто багато часу.

Перша газета в Україні, як і перша книга, з'явилася у Львові. 9 липня 1749 року тут вийшов одноденний листок польською мовою "Kuryer Lwowski". Проте дане видання не належить до власне періодичної преси, а являє собою одноденний листок (листівку, летючку), випущену з нагоди інтронізації львівського греко-католицького єпископа Льва Шептицького.

Першою газетою в Україні, що відповідала нашим нинішнім уявленням про подібного роду періодичні видання, була "Gazette de Leopold" ("Львівська газета"), яка виходила у Львові французькою мовою впродовж усього 1776 року. Ця газета була тижневиком, хоча виходила й не суворо регулярно. Але однаково за рік з'явилося 52 числа газети. Вона мала формат 23 на 18 см. та об'єм 4 сторінки. До окремих чисел (таких усього 15) випускалися додатки по 2-4 сторінки формату газети. Вони були двох типів: "Supplements" ("Новини") і "Les annonces" ("Оголошення"); у додатках першого типу містилися повідомлення й новини, такі ж, як і в основній частині газети, другий тип додатків друкував різного роду рекламні оголошення й об'яви.

1783 року німець Іван Фрідріх Шіц почав видавати у Львові тижневик польською мовою "Pismo uwiadamiace Galicyi", що виходив півроку: з липня до грудня включно. Від січня 1784 року назва цієї газети змінюється на таку: "Lwowskie pismo uwiadamiace", а її власницею стає пані Піллерова, дружина відомого нам книгодрукаря; це видання проіснувало цілий рік. Зазначена жінка відзначилася ще двома важливими видавничими ініціативами: 1786 року вона почала видавати німецькою й польською мовами газету "Львівські тижневі новини", відповідно - "Lemberger wöchentliche Anzeigen" і "Lwowski tygodniowe wiadomosci", періодичністю два рази на тиждень. І якщо видання польського варіанту довелося зупинити через рік, то газета німецькою мовою проіснувала до 1795 року. У 1796-1811 роках у Львові виходила німецькою мовою газета "Lemberger k. k. privilegiertes Intelligenz-Blatt" (Львівський цісарсько-королівський привілейований листок для інтелігенції).

Провідна ознака перелічених періодичних видань - їхня цілковита національна індіферентність. Інформація, пропонована ними відзначається нейтральністю щодо проблем національного життя, має цілковито космополітичний характер. Твкий висновок стосується й польської преси, хоча традиції національного патріотизму серед поляків були розвинені значно більше, ніж серед інших народів Австрії, включаючи й український.

У Львові вперше в Україні почав видаватися, й журнал. Це був Ілюстрований літературно-науковий місячник, що виходив з січня до червень 1795 року польською мовою з довгою назвою - "Zbior pism ciekawych, sluzacy do poznania roznych narodow i krajow, wvjety z dziennikow i innych dziel peryodycznych" (Зібрання творів цікавих, що служать для пізнання різних народів і країв, вийнятих з щоденних та інших періодичних видань). У шести числах журналу представлені матеріали з історії, географії, фізики, виховання: майже всі вони перекладені з французьких часописів того часу.

У Львові зародилася й галузева журналістика України. В 1801 році тут починає виходити журнал з правознавства "Annales Jurispruffntiae" (Правознавчі анали) (існував до 1811 р.), а в 1803 р. - журнал з воєнних наук "Militärische Zeitschrift" (Військовий журнал).

У 1811 році у Львові починає виходити "Gazeta Lwowska" (Львівська газета), якій судилося стати найтривалішим періодичним виданням України. Вона існувала до 1939 року, певний

час мала й німецький паралельний варіант - "Lemberger Zeitung". URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:3/>

Датою народження журналістики в підросійській Україні є 1812 рік, коли в Харкові з 4 травня до 20 літня існувала газета під назвою «**Харьковскдй еженедельник**». Вийшло усього 12 чисел. Друкувався досить великий як на ті часи тираж - 600 примірників. З'являлася вона щосуботи в обсязі 1 -1.5 друкованого аркуша. Передплата для Харкова дорівнювала 10 крб. на рік.

Видавцем газети був університетський книгар Лангнер, а редактором- професор Карл Нельдеген, німець з Берліна, запрошений для викладання в Харківському університеті сільськогосподарських наук ще першим попечителем Харківської навчальної округи графом С. О. Потоцьким.

«**Харьковский Демокрит**» почав виходити 7 січня 1816 року. Журнал мав три відділи: "Поезія". "Проза", "Суміш". Головна ідея, що поставала з творів, опублікованих у часописі, полягала в утвердженні природності людської моралі, запровадженні в читацьку свідомість просвітницького варіанту народності, самоцінності простонародності, як не зіпсутої цивілізацією, ідилічної основи суспільного та індивідуального буття. Утвердження цієї загальної філософської просвітницької концепції здійснювалося в розробці конкретних тем: у викритті хабарництва й продажності суду, хвальковитості та духовної обмеженості дворян, підлабузництва, пристосуванства, кар'єризму. Гумористична спрямованість журналу, однак, рідко мала виразну суспільну адресу, а найчастіше лишалася в межах загальної моральної проблематики. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:4/>

«**Украинский вестник**» став першим в підросійській Україні літературно-мистецьким, науковим і громадсько-політичним місячником, що почав виходити одночасно з "Харьковским Демокритом", але видання якого продовжувалося чотири роки (1816-1819). Ініціатива створення в Харкові поважного часопису загального типу для реалізації літературних талантів краю належала професорові університету Іванові Срезневському. Наукові праці розміщалися в першому відділі "Наукові статті"; художня література - в другому - "Красне письменство"; краєзнавчий матеріал - у третьому - "Харківські записки"; листування з читачами, бібліографічні матеріали, дрібні замітки - у четвертому - "Суміш". URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:5/>

У 1817 році в Харкові зароджується й галузева журналістика. Її первістком став журнал «**Украинский домовод**», що лише два числа його (січень і лютий) були надруковані. Видавав його професор університету Федір Пільгер, а сам часопис було присвячено проблемам ветеринарії. Видавець цілком логічно сподівався на популярність свого видання, адже худоба на той час правила за мірило достатку й заможності як поміщицьких, так і селянських господарств, а відтак, розраховував він, на Харківщині мало б виявитися достатньо читачів, які повинні були зацікавитися його журналом.

«**Харьковские известия**» - так називалася друга газета, що виходила в 1817-1823 роках в Харкові та й була єдиною на ті часи газетою в усій підросійській Україні. Видання її зніціював і розпочав професор Харківського університету А. А. Вербицький (1788-1859) - український учений, літератор і педагог. "Харьковские известия" були щотижневою газетою, мали формат А3 і виходили на чотирьох сторінках. Газета є цікавою пам'яткою духовного життя України, особливо в перший період свого існування. Відкривалася вона заголовком, між двома словами якого був розміщений історичний герб Харкова. Далі йшли три розділи газети: "Повідомлення" (з виділенням окремо внутрішніх і зовнішніх повідомлень), "Суміш" і "Об'яви". URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:6/>

«**Украинский журнал**» це видання сьогодні може бути кваліфіковане як літературно-мистецький, науковий і громадсько-політичний двотижневик. Це був єдиний такого роду часопис, що видавався Харківським університетом.

Поділу на розділи часопис не мав. Кожний новий твір вміщувався в ньому під порядковим номером, позначеним римською цифрою. В одну рубрику, однак, збиралися матеріали, уміщені під заголовками "Вірші" і "Суміш". «**Украинский журнал**» став демонстрацією великих творчих потужностей (причому' як художніх, так і наукових) університетського Харкова; був дитям свого часу, відобразив загальний духовний стан суспільства в Росії, нахил у ньому до сакралізації духовного життя; найбільш відчутний слід залишив у галузі естетики, теоретичного літературознавства; виявляв обережність у своїх українських симпатіях, жодного українського тексту не опублікував, не друкував праць з історії України і в цілому мало цікавився українством як таким; але об'єктивно він сприяв духовному пробудженню краю, а відтак і появі в ньому талановитих, активних діячів, готових прикласти сили до розвитку української науки й літератури.

Альманахова журналістика. «Украинский альманах» став першим творчим звітом українських авторів, своєрідним оглядом літературних сил півдня Росії. Організаторами видання стали І. Срезневський й І. Розковшенко. Він вийшов 1831 року. Була це невеличка книжечка на 136 сторінок, якій, однак, судилося стати первістком української альманахової журналістики. Окрасою книжки став вірш Левка Боровиковського "Козак". На сторінках "Украинского альманаха" дебютував Є. Гребінка. Крім названих авторів, в альманасі взяли участь А. Яковлев, П. Морачевський, П. Іноземцев, О. Афанасьєв-Чужбинський. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:7/>

Наступним виданням Харківської школи романтиків та розвитком традицій "Украинского альманаху" був альманах «Утренняя звезда», що вийшов у двох книжках у Харкові на межі 1833 і 1834 років. Видавцем нового видання виступив І. М. Петров. На початку 1834 року в Харкові вийшла перша книжка українською мовою. Це була друга книга альманаху "Утренняя звезда". Альманах "Утренняя звезда" мав велике значення в розвитку українського письменства та журналістики. Воно полягало в тому, що він об'єднав літературні й наукові сили краю, засвідчив могутній творчий потенціал Слобожанщини; другий його том став першим окремим українським виданням у Харкові; ця книжка продемонструвала народження прози в новій українській літературі, де до того часу існували лише поезія і драма: засвідчила наполегливе прагнення ряду авторів вийти за межі традиції котляревщини (бурлескно-гумористичної творчості), що склалася на той час, і започаткувати новий сентиментально-романтичний напрям; дала перший зразок української літературної критики.

Високо підноситься значення альманаху «Русалка Дністровая», виданого у 1837 році в Будапешті й підготованого до друку так званою "Руською трійцею" (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький). У "Русалці Дністровій", подібно до "Украинского альманаху" й "Утренней звезды", під одною обкладинкою були зібрані фольклорні записи й авторські твори, вірші й проза, наукові розвідки й красне письменство, переклади й оригінальні твори, художня творчість і літературна критика, тобто все те, що могла витворити фантазія упорядників. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:8/>

Альманах Є. Гребінки «Ластівка», що вийшов у 1841 р. в Петербурзі, став новим щаблем розвитку української альманахової журналістики. Це був перший спеціалізований на представленні художньої літератури альманах. У ньому були відсутні наукові статті та розвідки, літературно-критичні праці, етнографічні та фольклористичні дослідження, публікації історичних документів та джерел. Українська журналістика прощалася із засадою універсалізму й переходила до спеціалізації: читачам була запропонована книжка для читання, тобто цілком складена з художніх творів. Крім того, упорядник орієнтувався виключно на українського читача - у книзі були зовсім відсутні російські тексти. Альманах «Ластівка» був упорядкований з великим смаком, багато творів, опублікованих у ньому, увійшли в історію української літератури. довершених і вагомих творів. Альманах являв собою антологію української літератури того періоду, до нього було відібране все найкраще, найбільш художньо вартісне з того, що існувало тоді в українському письменстві. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:9/>

Харківські альманахи О. Корсуна «Сніп» І. Бецького «Молодик» видавалися на початку 1840 рр., видавці належали до Харківської школи романтиків. «Сніп» у художньому відношенні виявився слабшим за «Ластівку». У ньому були представлені твори виключно харківських авторів. Але сказати, що книжка мала лише регіональний характер, не можна. Тут були опубліковані твори М. Костомарова, Г. І. Кореницького, М. Петренка, що увійшли в історію української літератури. Альманах засвідчив появу нових творчих сил в університетському Харкові, підживлення Харківської школи романтиків талановитою молоддю, яка за умови відсутності лідера І. Срезневського, була спроможна гідно зманіфестувати своє існування.

Приблизно в цей же час у Харкові розпочалася підготовка до здійснення ще одного великого літературного проекту - видання альманаху «Молодик», який став справжнім дітищем Івана Єгоровича Бецького (1818 -1890) - письменника, перекладача, видавця. «Молодик» став новим оглядом сил літературного Харкова, засвідчив бурхливе зростання його творчого потенціалу. Чотири книги альманаху "Молодик" стали важливим явищем в українській журналістиці й літературному процесі. Значення альманаху полягало в тому, що був виразно засвідчений і реалізований потяг українських діячів до створення часопису літературно-наукового спрямування; розширилося коло авторів, що цікавилися українською літературою та історією і самі писали по-українськи, активізувалася їхня діяльність; побачили світ нові твори Т. Шевченка, Г. Квітки, М. Петренка, А. Метлінського, М. Костомарова, які увійшли в історію української літератури. В

алтманасі дебютував Я. Щоголів, були опубліковані численні праці з української історії етнографії, історії були і вперше - з історії літератури, а також численні джерела з історії України . URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:10/>

Альманах «Киевлянин» М. Максимовича. Вийшло три книги альманаху: у 1840, 1841 і 1850 роках. Перші два томи вийшли в Києві, останній - у Москві. Альманах згуртував наукові й мистецькі сили навколо творення української літератури й науки, але несприятлива політична ситуація і стан здоров'я упорядника не дозволили перетворити "Киевлянин" на повноцінне періодичне віщання. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:11/>

«Южно-русский сборник» А. Метлинського - цей альманах був останнім проявом діяльності Харківської школи романтиків. Альманах складався з п'яти частіш, які продавалися як окремо, так і переплетені в одну книжку. Це було, власне, п'ять книжок, зібраних під одну обкладинку. Кожна книжка містила великий літературний твір, що й уможливило її окреме самостійне існування. "Южно- русский сборник" став видатним явищем в українській культурі. Це була товста, поважна українська книжка, що демонструвала рух української літератури до серйозних тем, стильового вдосконалення, нової культури віщання. Альманах закріпив потяг до спеціалізації, він не містив фольклорних записів, наукових статей, джерел з історії, а мав виключно літературний характер, будувався як художня книжка для читання з невеличкими довідками про авторів. Він мав якоюсь мірою підсумковий характер, був покликаний зберегти для нащадків твори тих письменників, яких уже не було між живими. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:12/>

Альманахи «Записки о Южной Руси» і «Хата» Пантелеймона Куліша. «Записки о Южной Руси» вийшли в С.-Петербурзі з друкарні П. Куліша. Це був двотомовий альманах, перша книжка якого з'явилася 1856, а друга 1857 року. "Хата" була збіркою творів провідних українських письменників. П. Куліш запросив до участі в ній усіх помітних авторів, що писали на той час українською мовою. "Хата" стала першим українським альманахом, у якому літературна критика набула значення не доважку до художніх творів, а самостійної частини книжки. Вагоме значення мали й програмова вступна стаття, яка гідно репрезентувала українську літературу і пояснювала завдання альманаху, і літературно-критичні нариси, що супроводжували добірки окремих авторів. Завдяки гарному підбору літературних творів, і їх глибоким критичним інтерпретаціям альманах "Хата" мав великий успіх, свідченням чого стала потреба упродовж короткого часу двох його накладів.

Нарешті, у підсумку, слід відзначити те, що об'єднує "Записки о Южной Руси" і "Хату". Це новий український правопис, запропонований П. Кулішем і названий потім його іменем - "кулішівкою". Не аналізуючи подробиць, все ж зазначимо, що, опрацювавши численні варіанти, відгорнувши невластиве українській граматиці, П. Куліш запропонував такий варіант правопису, на основі якого розбудовувалися його наступні продуктивні моделі. З певною мірою обережності можна сказати, що в основу сучасного нашого правопису покладена саме "кулішівка".

У загальних висновках відзначимо такі аспекти значення Кулішевих альманахів кінця 1850-х років: ними після великої перерви була, власне, відроджена українська журналістика, засвідчено, що репресії й переслідування не знищили її; П. Куліш виступив в альманаховій журналістиці як новатор, запропонувавши в першому томі "Записок" жанр етнографічного щоденника, а в "Хаті" новий тип літературно-критичного збірника; важливою була публікація нових творів Т. Шевченка, Марка Вовчка, самого П. Куліша, Л. Щоголева; альманахи спричинилися до відкриття нових імен в українській літературі; продемонстрували зростання української словесності, збільшення числа її авторів і читачів; стійке прагнення в суспільстві до створення українського журналу, який і з'явився невдовзі. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:12/>

Журнал "Основа" став кульмінацією в сюжеті розвитку української журналістики першого періоду, гідно завершаючи його й підсумовуючи. Він почав виходити в рік скасування кріпацтва. Варто нагадати, що «височайший маніфест» про його відміну було підписано 19 лютого, а опубліковано 5 березня 1861 року. Це була вершинна, найважливіша подія "революції згори". На хвилі цієї революції, вже здійснених і очікуваних демократичних перетворень і тривало духовне пробудження українства. Наприкінці 1850-х років у С.-Петербурзі, як у 1845 році в Києві, зібралося велике українське тріо кирило-мефодіївців: Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, їхня спільна праця й уможливила появу "Основи". Перший номер журналу вийшов з друку 12 січня 1861 року. Часопис проіснував майже два роки і припинився на десятому числі 1862 року. Друкувався він українською й російською мовами. Перша вживалася переважно для публікацій художніх творів, друга - наукових досліджень, публіцистичних праць: нею ж писалися полемічні статті, спрямовані на обґрунтування української ідеї й захист позицій журналу в різноманітних питаннях.

Тираж журналу різні автори оцінюють відмінними цифрами: М. Драгоманов без посилань на джерела писав, що "Основа" мала наклад 800 - 1000 примірників. Л. Пантелеев у своїх спогадах відзначає, що журнал розходився тиражем біля 2000 примірників.

На відміну від попередніх прото- чи преукраїнських часописів, у яких домінувала наукова частина над художньою, в "Основі" ці два відділи були зрівноважені. Один не домінує над іншим, вони рівноцінні. Журнал не мав рубрик та й суцільної нумерації, кожний новий твір друкувався в ньому під порядковим номером, але художні твори завжди виносилися в препозицію, відкривали нові його книжки, а відтак з них розпочиналося читацьке сприйняття журналу.

Найголовнішим автором "Основи" слід вважати Т. Шевченка, твори якого друкувалися щонаомера. Другою постаттю в літературно-художньому відділі була Марко Вовчок.

Третім (після Т. Шевченка й Марка Вовчка) з найбільш знаменитих авторів художнього відділу "Основи" був Олекса Стороженко (1806-1874), який опублікував у журналі переважну більшість творів, що згодом склали його знамениту двотомову збірку "Українські оповідання" (1863).

Четвертим автором, хто визначав характер белетристичного відділу журналу був Пантелеймон Куліш. Він взагалі був дуже плідним письменником "Основи", дуже часто виступав у ній як з російськими так і з українськими творами: як з прозою, так і з віршами, як з белетристикою, так і з публіцистикою й літературною критикою. З інших авторів "Основи" варто відзначити вже згаданого Л. Глібова. У журналі були опубліковані його класичні твори.

Другу рівнозначну частину журналу (поруч з художньою літературою) складали наукові розвідки, публіцистика та літературна критика. Серед наукової частини журналу, безумовно, лідерували історичні праці. Головними їх авторами були М. Костомаров і П. Куліш. Лідером, зрозуміло, виглядав М. Костомаров, який саме в цей час займав кафедру російської історії С.-Петербурзького університету. Другим видатним публіцистом "Основи" і взагалі видатним її автором був П. Куліш. В журналі були опубліковані видатні літературно-критичні твори М. Костомарова ("Спогад про двох малярів"), а також видатний публіцистичний твір П. Куліша "Листи з хутора". Саме тут була розвинута своєрідна Кулішева філософія хуторянства, що стала надалі програмовою для цього письменника.

Прикладом плідного вливу "Основи" на становлення української громадянської свідомості стали виступи в журналі молодого покоління українських діячів, що приходило на зміну кирило-мефодіївцям. Серед них найбільшої уваги заслуговує стаття Володимира Антоновича "Моя исповедь", опублікована в першій книжці журналу 1862 року.

Журнал "Основа" припинив своє існування, як уже мовилося, на десятому числі 1862 року. Причини його занепаду крилися в складній суспільно-політичній та літературній боротьбі того часу в Росії, були неоднозначними й розмаїтими.

Отже, причини припинення видання "Основи" були такі: вичерпання коштів, що були виділені на видання журналу меценатом; брак передплатників; погана організація роботи редакції, яка взяла за правило не відповідати на листи читачів і навіть не повідомляти авторів про долю надісланих матеріалів; внутрішні суперечності в редакційному колективі; у ситуації революційного піднесення, коли в центрі суспільного життя опинилася демократична, переважно студентська, молодь, явно помилковою була орієнтація "Основи" на українське заможне панство; негативне враження на читачів та передплатників справляла несвоєчасність виходу номерів "Основи", їх систематична затримка іноді на кілька місяців..

Як бачимо, не одна якась певна причина, а цілий комплекс несприятливих обставин і подій призвів до припинення видання журналу "Основа". Проте, незважаючи на його короткочасне існування часопис мав величезне значення в історії української журналістики, та й ширше - українського суспільства в цілому. Найголовніші аспекти значення журналу зводяться до такого:

1) "Основа" гідно підсумувала перший період розвитку української журналістики, стала знаком переходу від інстинктивного українства до свідомого українофільства, тобто ознаменувала й засвідчила появу нової якості в українському суспільному і літературному русі;

2) "Основа" відіграла важливу організаторську функцію, об'єднавши навколо себе, особливо в перший рік свого існування, практично всі сили української орієнтації; енергійно піднімала питання про розвиток української освіти, створення підручників для української школи, розширення українського книгодрукування та ін.;

3) "Основа" продемонструвала рівень сучасної української літератури, репрезентувавши на своїх сторінках практично всі скільки небудь значні імена. Від прагнення бути просто всеукраїнським журналом - відсутність певного політичного напрямку і неприєднання до певних

протопартійних об'єднань того часу. Це був загальний журнал із змалюванням на його сторінках усього, що так чи інакше стосувалося України;

4) "Основа" пробудила громадянство до української творчості, стимулювала й активізувала діяльність О. Стороженка, Ст. Руданського, О. Кониського А. Свидницького, Т. Рильського. В. Антоновича. Дехто з майбутніх громадівців (В. Антонович, Т. Рильський, О. Кониський) встиг виступити на сторінках "Основи", хоча це вже було інше, нове покоління українських діячів;

5) журнал мав величезний вплив на розвиток української літературної мови, яка до "Основи" розвивалася майже виключно в межах стилю художньої літератури. Тут же з'явилися і успішно розвивалися публіцистичній, науковий і навіть епістолярній стилі;

6) "Основа" відіграла роль прикладу, якоюсь мірою навіть недосяжного ідеалу художньої творчості, публіцистичної майстерності, наукової глибини, полемічної пристрасності. Друкуючи твори класиків, "Основа" високо підняла творчу планку, запропонувала взірць для навчання;

7) "Основа" (попри всі внутрішні суперечності в редакції, які не були широко відомі громадянству) створила взірцевий ідеал єдності українських діячів, консолідації їхніх сил задля українського національного відродження;

8) "Основа" спричинилася до різкого зростання української національної свідомості в усій Росії, бурхливого поштовху в розвитку української літератури, публіцистики, літературної критики, історичної науки, які спільно здійснювали грандіозну націотворчу функцію.

Журнал "Основа", безперечно, входить до числа класичних надбань не лише історії української журналістики, але й у цілому української духовної культури, а значення різноманітних творів і журналістських матеріалів, опублікованих у ньому, виходить далеко за межі його епохи, актуалізується зараз, в умовах незалежної України, алже саме сьогодні, вони можуть бути прочитані без упереджень й осмислені в усій своїй глибині. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:13/>

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну з тем: «Характеристика газети "Харьковский еженедельник"; "Журнал "Харьковский демокрит: історія створення, тематика"; "Журнал "Украинский вестник": загальна характеристика"; "Ф. Піїґер як видавець першого в підросійській Україні галузевого журналу "Украинский домовод"; "Загальна характеристика "Украинского журнала"; "Украинский альманах" як утілення програми романтиків: засади, автори, твори"; "Руська трійця" та її альманах "Русалка Дністровая", основні засади упорядкування та її значення"; "Альманах Є. Гребінки "Ластівка" - загальна характеристика".

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 6. (4 год.)

Тема 6. Українська журналістика в в другій половині XIX на початку XX ст.: типологія видань, ключові імена.

Питання для обговорення / дискусії:

1. Суспільно-політична ситуація в західній Україні у XIX ст. і періодика політичних рухів. Провідні видавці та журналісти. Письменники у журналістиці.
2. Журнал «Правда» як чинник зростання національного духу та розвитку української наукової думки.
3. Науково-історичний журнал «Киевская старина».
4. «Хлібороб» - перша газета українською мовою.
5. «Громадська думка» - перша щоденна українська газета.
6. Преса на західній Україні. Народовські видання.
7. Громадсько-політичний часопис «Діло». Літературно-наукове видання «Зоря».
8. Заснування ЛНВ та його еволюція. Поява «Записок НТШ».
9. Преса політичних партій. Літературна полеміка в українській пресі початку XX ст.: між "традиційністю" та "індивідуальністю", українофільством" і "рішучим національно-творчим визволенням".

10. Журнал “Українська хата” (1909 – 1914) у відстоюванні нових критеріїв української молодшої творчої генерації.
11. Преса української еміграції: зародження та розвиток в кінці XIX та у XX ст.

Література:

1. Галич О. А. Свідчення про громадсько-політичні та літературно-художні періодичні видання в юнацькому щоденнику С. Єфремова. Український інформаційний простір. 2020. № 1 (5). С. 163 – 178.
2. Галич О. А. Журнал «Киевская Старина» в мемуарній рецепції С. Єфремова. Український інформаційний простір. 2020. № 2 (6). С. 102 – 118.
3. Галич О. А. Періодика в дитячі, юнацькі та молоді роки С. Єфремова: мемуарний вимір. Український інформаційний простір. 2021. № 1 (7). С. 120 – 137.
4. Жванія Л. В. Критичне осмислення релігійних питань в публіцистиці Лесі Українки. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Том 32 (71). № 4. Частина 3. С. 29–37.
5. Жванія Л. В. Ідеї свободи, правди й боротьби в публіцистичному дискурсі Лесі Українки. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Том 36 (75) № 4.
6. Макарчук О. Г. Преса українських політичних партій і рухів у інформаційно-комунікаційному просторі Галичини (1890–1914 рр.). Львів: СПОЛОМ, 2022. 524 с.
7. Михайлин І. Л. Історія української журналістики XIX століття: Підручник. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/>
8. Сидун. І. В. Хрестоматія з історії української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2021. 82 с.
9. Літературно-науковий вістник (електронна копія). URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=6685>

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Українська журналістика в другій половині XIX на початку XX ст.: типологія видань, ключові імена» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: політична газета, радикальний часопис;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

Преса Галичини XIX ст. Західноукраїнські землі перебували під контролем Австро-Угорської імперії, що дозволяло певну свободу розвитку української культури, політичної діяльності та розвитку журналістики порівняно з російською частиною України. Український національний рух на західноукраїнських землях почав набувати форми у першій половині XIX ст. Після революції 1848 року було засновано Головну Руську Раду, яка стала першою українською політичною організацією в Галичині. У 1848 р. почав виходити перший національний часопис «**Зоря Галицька**». Газета виникла як орган ГРР. Проте з часом набула іншої якості, здобувши популярність серед широких мас. Вона являла собою тип загальної інформаційної газети і репрезентувала на своїх сторінках не політичну партію, а всенародну громадську організацію. Крім політичних питань, у газеті розглядались економічні й господарські проблеми галицьких русинів.

Значення газети "Зоря Галицька" важко переоцінити. У цілому воно може бути зведене до такого: це була перша в повному розумінні українська газета: за змістом і формою, за духом і мовою; за відносно тривалою історією її існування вона зазнала істотних трансформацій, які відбили своєрідність становища галицьких українців того часу; від політичної газети, органу місцевого самоуправління, якою сьогодні й бачиться ГРР, вона еволюціонувала до типу науково-літературної газети, а від нього - до типу загального інформаційного мовлення; на сторінках газети були сформульовані найважливіші політичні вимоги українців як окремої політичної сили, що переслідує свої цілі в суспільній боротьбі: забезпечення національно-культурних прав українського народу,

створення українських освітніх установ, розподіл Галичини на Східну і Західну, особливо важливе значення мала проголошена під час революції ідея соборності України, тобто зголошення галицьких русинів до єдності з українцями Росії; важливе значення мали публікації на сторінках "Зорі Галицької" офіційних документів, постанов і звернень ГРР: це була перша українська газета, що виступила офіційним органом політичної протопартійної організації. Без "Зорі Галицької", як первістка української журналістики в південно-західній Україні, неможливо уявити собі її наступний розвиток. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:18/>

Народовство в Галичині виникло як своєрідна реакція на москвофільство галицької інтелігенції. Москвофільський рух оформився в 1850-х рр., коли після революції 1848 українці сформулювали свою відмінність від польс. спільноти і стали на шлях пошуку власної ідентичності. Соціальною базою русофільства (москвофільства) була галицька священицька інтелігенція. В центрі москвофільської доктрини перебували мовні та релігійні питання. Москвофіли виступали прибічниками візант. обряду, юліанського календаря, кириличного правопису, всього того, що пов'язувало їх із російською культурою та руською ідентичністю. Москвофіли мали власний друкований орган "Діло".

У 1860-ті рр. у зв'язку зі зближенням польської адміністрації Галичини із віденським урядом москвофільський рух посилювався, почала формуватись українська течія у вигляді народовства. Соціальною базою народовства, на відміну від москвофільства, становила галицька світська інтелігенція — вчителі, студенти, лікарі, письменники, журналісти. Вирішальний вплив на його виникнення мали твори Т.Шевченка, якими зачитувалися молоді галицькі інтелектуали.

Ідеологічні засади відбилися у програмовій брошурі під назвою "Письмо народів руських...", виданій у Відні 1867. Засадничими принципами народовської українофільської ідеології в ній проголошувалися: 1) визнання ідейного впливу Т.Шевченка; 2) ідея єдності укр. народу та укр. земель, єдиної Русі-України; 3) чітке відмежування від протилежних таборів — польського та російського; 4) ідея єдності інтелігенції з народом.

Відомими представниками галицького народовства були галицькі інтелектуали О. Барвінський та В.Барвінський, О.Огоновський та О.Огоновський, А.Вахнянин, Ю. Романчук, що дало право називати народовців "професорською партією". URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2.13.14

Народовські видання. Щоденна газета, яка стала одним із найвпливовіших народовських видань у Галичині це газета «Діло». Вона вийшла у Львові у 1880 р. Серед відомих редакторів були Володимир Барвінський, Антін Горбачевський, Іван Белей та інші. «Діло» було органом Української національно-демократичної партії і успішно відіграло значущу роль у формуванні громадської думки та політичних процесів у Галичині.

Літературно-наукове видання «Зоря» - журнал, який виходив у Львові з 1880 по 1897 рік. Це видання було одним із окремих органів народовців у Галичині та стало загальноукраїнською трибуною для обговорення широкого кола питань, пов'язаних з українською культурою, мовою та суспільством. Журнал був започаткований Олександром Партицьким. Виходив двічі на місяць — 1 і 15 чисел кожного місяця. З 1884 року став офіційним органом Наукового товариства імені Шевченка. Був першим ілюстрованим українським часописом з високою поліграфічною якістю.

«Правда» - літературно-науковий та політичний часопис, який видавався у Львові протягом 1867–98 (із перервами з серпня 1870 до квітня 1872, із квітня 1880 до жовтня 1888). 1867 "П." видавалася 3 рази на місяць, упродовж 1868–70 – 4 рази на місяць, 1872–78 – 2 рази на місяць, 1879 – щомісяця, 1880 – не періодично. Заснований за ініціативою галицьких громад. і суспільно-політичних організацій.. Наприкінці 1860-х – у 1870-х рр. "Правда" була провідним органом народовців. Із виданням співпрацювало чимало відомих українських громадських і політичних діячів, письменників та науковців. Друкувалися статті й матеріали на актуальні теми політичного, культурно-освітнього і соціально-економічного життя Галичини й Наддніпрянської України, огляди міжнародної політики, публіцистичні й літературні твори, інформація, біжуча хроніка, некрологи та ін. Публікувалися розвідки на історичні, географічні, етнографічні, економічно-статистичні та ін. теми. Завдяки діяльності "Правди" активізувалися літературні зв'язки між Галичиною і Наддніпрянською Україною. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Pravda_z

У 1870-ті рр. виникла радикальна течія українського руху, представлена студентською молоддю на чолі з І.Франком, М.Павликом, О.Терлецьким. Ідейним наставником І. Франка та молодії генерації галицьких інтелектуалів був наддніпрянський українофіл М. Драгоманов. У 1890 році була заснована **Русько-українська радикальна партія**. Її друкованими органами стали журнал **“Народ” (1890–1895)**, газети **“Хлібороб” (1891–1895)**, **“Радикал” (1895–1896)**, **“Громадський Голос” (1895–1939)**, а також неперіодичне видання радикального напрямку **“Житє і Слово” (1894–1897)**. На сторінках радикальних часописів друкувалися опозиційні щодо політики центрального уряду та місцевих галицьких властей матеріали. У програмі РУРП, надрукованій на сторінках часопису “Народ”, ставили вимоги зміни суспільно-економічних умов, свободи слова, зборів, преси і совісті, забезпечення кожному громадянину права впливу на вирішення всіх питань політичного життя тощо.

У 1900 р. від РУРП відкололася частина членів і утворила Українську соціал-демократичну партію Галичини і Буковини. У 1900–1907 рр. здобув популярність її друкований орган – двотижневик **“Воля”**, що виходив як офіційний орган УСДП і був орієнтований і на безпартійні верстви – потенційний електорат соціал-демократії. На сторінках часопису формувалася суспільна думка, висвітлювався перебіг виборчих кампаній. Часопис радо публікував дописи читачів, намагаючись цим розширити свою аудиторію. Партійними органами УСДП були також часописи для сільського робочого люду **“Земля і Воля” (1906–1912)**, **“Праця” (1909–1910)**, **“Вперед” (1911–1913)** та інші. На сторінках 62 часописів розглядали ставлення соціал-демократів до інших політичних партій, читачів повідомляли про парламентські справи, відповідали на запитання читацької аудиторії тощо.

26 грудня 1899 р. у Львові відбувся установчий з’їзд Української національно-демократичної партії. Важливу роль в її організації відіграли провідні українські діячі М. Грушевський, Є. Левицький, В. Охримович, І. Франко. Партія об’єднала найширші прошарки українського суспільства й різні суспільні течії на національних і демократичних принципах. УНДП порівняно швидко здобула помітне становище в політичному житті Галичини і Буковини і вела боротьбу з радикальною і соціал-демократичною партіями за вплив на маси, зокрема на селянство. Речниками партії стали програмний орган УНДП **“Вольне слово” (1904–1905)** та неофіційні органи **“Діло”**, **“Свобода”**, **“Народне Слово”**. Партійна преса Західної України порівняно нечасто ставала полем внутрішньопартійних дискусій. Зрозуміло, що належність до однієї політичної сили не виключає можливості виникнення розбіжностей у партійному середовищі щодо конкретики форм і методів політичної боротьби та широкої громадської активності. Західноукраїнські політики кін. ХІХ – поч. ХХ ст. на сторінках партійної преси активно полемізували із ідеологічними супротивниками з протилежного табору, передусім польського, але також марксистського. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/aug/17784/11.pdf>

Журналістика в Наддніпрянській Україні в останній чверті ХІХ -поч. ХХ ст. Науково-історичний журнал **«Киевская старина»** був заснований у 1882 році в Києві, як історичний науковий часопис, що мав на меті висвітлення історії України та української культури. Виходив щомісяця російською мовою протягом 1882–1906 років, всього було опубліковано 94 томи (300 чисел). Журнал публікував праці з історії України, етнографії, фольклористики, археології та літературознавства. Серед тем, які висвітлювалися, були історія козацтва, гайдамацький рух та церковна історія.

«Киевская старина» стала важливим центром розвитку української науки та культури, сприяючи розширенню джерельної бази історичних досліджень України та зміцненню національної ідентичності. Біля витоків журналу стояли провідні українські вчені, такі як В. Антонович, О. Лазаревський та інші, які належали до Київської Старої громади. «Киевская старина» мала значний вплив на розвиток української історичної науки та культури, ставши одним з найважливіших джерел інформації про історію України. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/page:28/>

У листопаді 1905 року в місті Лубни на Полтавщині побачила світ перша україномовна газета в Російській імперії під назвою **«Хлібороб»**. Ця подія стала значним кроком у розвитку української преси та національної свідомості. Газета **«Хлібороб»** була заснована братами Володимиром та Миколою Шеметами, які були відомими громадськими та політичними діячами. Перший номер вийшов 12 грудня 1905 року за старим стилем, тобто 25 листопада за новим стилем. Видання здійснювалося коштом Лубенської української громади без офіційного дозволу царської влади. Наклад газети становив 5 тисяч примірників, і вона виходила щотижня протягом листопада та грудня 1905 р.

Газета «Хлібороб» висвітлювала політичні та соціальні питання того часу, зокрема ситуацію під час першої російської революції. Перший номер починався з публікації царського маніфесту від 17 жовтня, який дарував певні права та свободи громадянам імперії. Газета мала велику популярність серед селян, особливо на Полтавщині та Черкащині. Четвертий номер газети був конфіскований владою, а після виходу п'ятого номера видання було заборонено імперською цензурою. Незважаючи на короткий період існування, «Хлібороб» відіграв важливу роль у розвитку української преси та національної ідентичності.

«Громадська думка» стала першою щоденною українською громадсько-політичною та культурно-просвітницькою газетою, яка вийшла у світ наприкінці грудня 1905 року в Києві. Її видавцями були Євген Чикаленко, Василь Симиренко та Володимир Леонтович, редакторами — Володимир Леонтович, Федір Матушевський та Борис Грінченко. Газета мала на меті стати трибуною для висвітлення національних питань України, зокрема права на освіту рідною мовою, економічну незалежність та духовний розвиток країни. На її сторінках друкувалися публіцистичні статті, новини Києва, огляди преси та літератури, а також історичні екскурси й твори письменників. «Громадська думка» швидко здобула авторитет серед українських читачів, ставши великим інформаційним ресурсом для поширення національних ідей та висвітлення суспільно-політичних проблем того часу. Газета вийшла в умовах жорсткої цензури та адміністративного нагляду російських імперських чиновників. Через радикальні публікації та порушення цензурних правил газету було закрито після жандармського обшуку в серпні 1906 р. Її наступницею стала газета «Рада», яка продовжила ідеї «Громадської думки» та проіснувала до 1914 р.

Літературно-Науковий Вісник (ЛНВ) перший всеукраїнський літературно-науковий і громадсько-політичний часопис, що виходив з 1898 року по 1932 рік. Заснований за ініціативою Михайла Грушевського. Видавався часописом Науковим товариством імені Тараса Шевченка (НТШ). У журналі друкувалися найкращі українські письменники і науковці. Саме тут було вперше надруковано «Перехресні стежки» І. Франка, «Євшан-зілля» М. Вороного, «Досвітні огні» Лесі Українки. Фактичним редактором першого періоду існування був Іван Франко. Виходив у Львові з 1898 р., з 1907 до 1919 — Львові та Києві під редакцією М. Грушевського; після війни — у Львові під редактуванням Дмитра Донцова (1922–1932).

У липні 1932 року через політичні й фінансові труднощі припинив свій вихід. З 1933 року по 1939 рік видавався під редакцію Д. Донцова журнал «Вістник», який хронологічно й ідейно був продовженням «Літературно-наукового вісника». Тематика часопису мала такі напрямки: літературний, публіцистичний, критичний, науковий. URL:

<https://archive.org/details/literaturoznachat1/page/n576/mode/1up>

Головним серійним виданням НТШ за усіх періодів його існування стали **"Записки НТШ"** (ЗНТШ) засновані у 1892 р., до розбудови яких особливо приклався Михайло Грушевський (під редакцією М. Грушевського вийшло 107 томів ЗНТШ). Крім ЗНТШ також розпочато цілий ряд інших серійних видань. У 1895 році започатковано серійний збірник "Джерела до історії України-Руси" (усього 22 томи), "Пам'ятки українсько-руської мови і літератури" (8 томів), "Етнографічний збірник" (40 томів), "Матеріали до українсько-руської етнології" (22 томи), "Студії з поля суспільних наук та статистики", "Часопись правнича і економічна". Крім того виходили "Збірник Історично-філософської секції", "Збірник Філологічної секції") та інші серійні видання.

Про пресу політичних партій, про літературну полеміку в українській пресі початку ХХ ст., та про журнал "Українська хата" можна отримати детальну інформацію за покликанням: <http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/disser/diser.pdf>

Про пресу української еміграції, її зародження та розвиток в кінці ХІХ та у ХХ ст. можна почитати за покликанням: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/20158/file.pdf>

Практична частина

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із запропонованих тем: «Москвофільська журналістика в Галичині»; «Головна Руська Рада і створення "Зорі Галицької"; «Особливості громадсько-політичної газети "Слово"; «Народовство як культурна й суспільно-політична течія»; «Народовська журналістика: журнали "Вечерниці", "Мета", "Нива", "Русалка"; «Журнал "Правда": історія і тематика видання»; «Суспільно-політичні обставини виникнення газет "Батьківщина" і "Діло"; «Відображення в "Ділі" політики, економіки, еміграційного руху, теми шкільництва»; «Діяльність І. Франка в журналі "Зоря"; «Значення

журналу "Зоря". "Радикальна журналістика Галичини. Журнал "Друг"; "Особливості журналів "Народ" та "Хлібороб"; "Заснування журналу "Жите і слово".

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 7. (6 год.)

Тема 7. Українська журналістика на початку ХХ ст.

Питання для обговорення / дискусії:

1. Становище преси в Україні та світі під час I світової війни.
2. Зародження військової журналістики.
3. Розвиток преси у світі після першої війни.
4. Таборова преса українських військовополонених періоду Першої світової війни та після її завершення (1914–1920).
5. Преса Українських січових стрільців (УСС) на бойових фронтах Першої світової війни.
6. Преса в Україні після 1917 року.
7. Українська таборова преса 20-х років та преса цивільної еміграції 30-х років у країнах Європи як національно-духовне явище.
8. Література, публіцистика, політика: нерозривність долі, професійного покликання, творчих прагнень і національних ідеалів (на прикладі творчо-біографічних нарисів про С. Петлюру, Є. Маланюка, О. Саліковського та ін.) українських журналістів та публіцистів на еміграції.

Література

1. Галич О. А. Свідчення про громадсько-політичні та літературно-художні періодичні видання в юнацькому щоденнику С. Єфремова. Український інформаційний простір. 2020. № 1 (5). С. 163 – 178.
2. Галич О. А. Журнал «Киевская Старина» в мемуарній рецепції С. Єфремова. Український інформаційний простір. 2020. № 2 (6). С. 102 – 118.
3. Житарюк М. Радянська Україна 1930 р. (за публікаціями часопису «Діло»). Український інформаційний простір, 2022. Вип. 9, С.174-194. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/257216/254125>
4. Макарчук О. Г. Преса українських політичних партій і рухів у інформаційно-комунікаційному просторі Галичини (1890–1914 рр.). Львів: СПОЛОМ, 2022. 524 с.
5. Садівничий В. О. Медична преса періоду Першої світової війни: конструювання соціальної дійсності. Образ. 2023. Вип. 2 (42). С. 69-76. DOI: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.2\(42\)-69-76](https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.2(42)-69-76)
6. Сидун. І. В. Хрестоматія з історії української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2021. 82 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Українська журналістика на початку ХХ ст.» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: таборова преса, еміграційна публіцистика;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

Під час Першої світової війни преса в Україні та світі перебувала під значним впливом військових дій та політичних змін. Ця епоха була відзначена посиленням цензури, обмеженням свободи слова та активним використанням преси як інструменту пропаганди.

Російський царський уряд посилив переслідування української преси, заборонивши видання багатьох періодичних видань, таких як «Рада», «Українська хата», «Маяк» та інші. Емський акт, який забороняв українські видання, продовжував діяти, обмежуючи розвиток української преси.

У Галичині українська преса продовжувала відігравати важливу роль у боротьбі за національні інтереси. Видання, такі як «Діло», «Вперед» та інші, висвітлювали питання національної боротьби та підтримували діяльність Українських січових стрільців.

У багатьох країнах, зокрема в Росії та Австро-Угорщині, була введена воєнна цензура, яка обмежувала свободу слова та контролювала інформацію. Преса стала інструментом пропаганди, використаним державами для впливу на громадську думку та підтримки військових дій.

Українська преса під час війни відіграла значну роль у національно-визвольному русі, підтримуючи ідею створення незалежної української держави та висвітлюючи питання національної боротьби.

4 серпня 1914 р. у Львові наддніпрянські українці, а саме Д. Донцов, Д. Дорошенко, А. Жук, М. Залізник, М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський, заснували «Союз Визволення України». «Союз Визволення України» організував широку видавничу діяльність.

Чільне місце серед усієї видавничої продукції належало «Віснику Союзу Визволення України», перше число якого з'явилося 5 жовтня 1914 р. у Відні. Це був тижневик. «Вісник СВУ» став найвпливовішим періодичним виданням років війни і мав майже 60 співробітників. Досить зазначити, що тут був опублікований і маніфест Головної Української Ради. URL: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Istoriya-ukr-vijsk-presu.pdf>

Преса Легіону українських січових стрільців – це перший зразок суто військової української преси двадцятого століття. Стрілецьких видань було кілька: «Самохотник», «Самопал», «Бомба», «Усуса». До стрілецької преси, як вважає А. Баб'юк, належить і «Новініяда» – журнал, редактором і єдиним автором якого був Р. Купчинський. Вийшов журнал в одному примірнику, невеликим форматом («вісімка»), обсягом 21 сторінка та з ілюстраціями О. Куриласа. Народилася «Новініяда» у Замковій Паланці у 1915 р. Звичайно, «Новініяду» лише умовно можна назвати періодичним виданням.

Справжнім періодичним виданням був журнал «Самохотник» – «гумористично-сатиричний часопис українських січових стрільців», виходить, коли сам хоче». Перше число надруковане 21 липня 1915 р. у Кам'янці, де стояв тоді кіш УСС (біля м. Сколе в Карпатах). Редактором «самохотника» був А. Баб'юк.

Наступне видання – «Бомба», сатирично-гумористичний журнал – виходило неперіодично. Видавала його «Артистична горстка». Вийшло видання 21 січня 1916 р. у полі над Стрипою. «Бомба» мала великий журнальний формат – 52 сторінки. Тут були малюнки І. Іванця, Л. Лепкого, О. Куриласа, Л. Новіни-Розлуцького. Зміст – теми з стрілецького побуту, але порушувала «Бомба» і політичні проблеми.

У травні 1916 р. виникло ще одне видання – «Вісник Пресової квартири УСС». Виходило воно як місячник і мало великий журнальний формат й обсяг 16 сторінок.

У таборах для військовополонених, розміщених на території Німеччини й Австро-Угорщини, і виникла таборова преса – цікаве явище в історії української військової преси. Власне, таборова преса – це теж результат діяльності Союзу Визволення України.

Завдяки СВУ було створено кілька таборів, де були лише українці-полонені. Там же з часом почали виходити і газети: у Фрайштадті – «Розвага», у Вецлярі – «Просвітний листок» і «Громадська думка», у Раштаті – «Розсвіт», у Зальцведелі – «Вільне Слово».

Детальніше про зародження військової журналістики, розвиток преси у світі після першої війни, таборову пресу українських військовополонених періоду Першої світової війни та після її завершення (1914–1920), пресу Українських січових стрільців (УСС) на бойових фронтах Першої світової війни можна прочитати за покликанням: URL: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Istoriya-ukr-vijsk-presu.pdf>

У 1917 р. В Росії було повалено самовладдя. Україна, яка, за виключенням західних земель, входила до складу Російської імперії, отримала історичний шанс відновити свою незалежність. Вже у перші дні революції у Петрограді було створено Український революційний комітет та петроградський відділ Товариства українських поступовців. Почався стрімкий розвиток політичних партій і в Україні.

17 березня 1917 року в Києві була створена Центральна Рада, яка прийняла на себе державну владу в Україні та, в числі інших демократичних свобод, проголосила свободу слова. Вже через день від заснування Центральної Ради, 19 березня, почав видаватися інформаційний бюлетень під

назвою “Вісти Української Центральної Ради”. Із створенням українського уряду починається вихід другого офіційного видання: “Вісника Генерального Секретаріату України”.

Березень 1917 року історики справедливо називають “медовим місяцем” української преси саме через її вибухоподібний розвиток. У той революційний час організувалися або відновили своє існування численні політичні партії. Наслідком цього було відродження політичної преси.

Так, Революційна Українська партія видавала від 25 березня щоденну газету в межах “Товариства підмоги літературі, науці й штуці”, заснованого ще до 1917 р. Це фактично було відновлення видання славної “Ради” під назвою “Нова Рада”. Вона стала офіційним виданням УПСФ (Українська партія соціалістів-федералістів), лідером якої був С. Єфремов.

УСДРП (Українська соціал-демократична робітничка партія, одна з найвпливовіших у Центральній Раді) видавала з 30 березня часопис “Робітничка газета”.

Есери (Українська партія соціалістів-революціонерів), найвпливовіша політична сила в Центральній Раді, мала серед своїх прихильників самого М. Грушевського. На відміну від соціал-демократів, вони орієнтувалися не на пролетаріат, а на селянство як на головну рушійну силу української революції. Раніше, ще перед революцією, вони видавали журнал “Боротьба”, в якому займалися пропагандою ідей своєї партії серед інтелігенції й селян. 1 травня 1917 року журнал перетворився на газету “Боротьба”, орган ЦК партії. Редактором став відомий публіцист М. Шрага.

Інша газета есерів мала традиційну для їх політичних попередників назву - “Народна воля”. Цікаво, що це теж не була власне партійна газета, принаймні за складом її засновників: з 4 травня 1917 року її видавали Українська селянська спілка та Український кооперативний комітет.

Преса більшовиків спочатку, від ленінської “Искры”, завозилася в Україну, здебільшого з Росії. Але невдовзі після лютневої (1917 р.) революції в Києві, Харкові, Катеринославі, Луганську почали виходити перші газети комуністів. Зокрема, в червні 1917 р. розпочала свою історію газета “Донецький пролетарій». Але “першою ластівкою” слід вважати харківську газету “Пролетарій”, яка вийшла в світ 10 лютого 1917 р. В цей час в Катеринославі виходить також газета “Звезда”. Преса Східної України з встановленням на цій території радянської влади стає виключно більшовицькою - або, за прийнятою термінологією, партійно-радянською.

Історія цієї преси від 1918 р. по 1939 р. складається з кількох періодів:

- газети часів громадянської війни та встановлення радянської влади (1918 - 1921рр.);
- видання періоду нової економічної політики (1921 - 1929 рр.);
- ЗМІ років прискореного соціалістичного будівництва, переключень культу особи, масових репресій. URL: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Istoriya-ukr-vijsk-presu.pdf>

Українська військова еміграція (а тому і **таборова преса інтернованих українських вояків**) починається з 1919 р. у Чехословаччині. На територію Чехо-Словаччини у травні 1919 р. прорвалися деякі частини УГА. Це була бригада Черського. У вересні 1920 р. були інтерновані в Чехословаччині і військові частини УГА під командуванням генерала А. Кравса, які з боями пройшли через Поділля і Карпати. Українських вояків було розміщено в Німецькому Яблонному. Тут і було сформовано окрему Українську бригаду. Оскільки всі сподівалися повернення в Україну, щоб продовжувати збройну боротьбу, то й побут у таборі було організовано, як у регулярній військовій частині. Проте крім військового вишколу у таборі провадили й велику культурно-освітню працю. Пресова квартира при Українській бригаді в Німецькім Яблоннім з грудня 1920 р. почала видавати **“Український стрілець”**.

Великий табір для інтернованих українських вояків був і в м. Ліберець. Інтерновані видавали свою пресу: це рукописна газета в одному примірнику – “Нові вісті”, гумористичний журнал “Лязароні”, рукописний і неперіодичний журнал “Полонений”, призначені для плекання чистоти мови, літератури, мистецтва і науки.

“Український скиталець” виходив на хорошому професійному рівні. Перше число журналу вийшло 1 листопада 1920 р. у Відні, що й забезпечувало хороший як на ті часи поліграфічний рівень видання. Це був орган військової еміграції земель ЗУНР. Видавцем був Український військовий допомогівий комітет, а відповідальним редактором Л. Гугель

У Польщі уже був один табір з українськими вояками. Тут теж займалися видавничою діяльністю. Культурно-освітній відділ у дивізії видавав сатирично-гумористичні журнали “Комар”, “Жало”, які виходили на шапірографі. Найкраще враження справляє журнал “Аванс”. Видав культурно-освітній відділ 1 Запорізької дивізії і літературний журнал “Запорожець”, що теж був ілюстрований і виходив на шапірографі і “Запорожську думку”.

Найсоліднішим виданням була газета **“Нове життя”**. Її видавав культурно-освітній відділ 6-ої стрілецької дивізії. Друкували газету на шапірографі, а від ч. 39 – друкарським способом.

Детальніше про таборову пресу 1920-х рр. можна почитати за покликанням: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Istorija-ukr-vijsk-presu.pdf>

Симон Петлюра - журналіст, літературний і театральний критик, голова Директорії, Головний Отаман військ і флоту УНР. С. Петлюра, перебуваючи на еміграції, магістральним напрямком збереження для майбутніх перемог української військової еліти вважав генеруючу роль журналістики. Починаючи з 1923 року, він засновує та редагує на чужині низку воєнно-історичних журналів і літературних альманахів. Деякі з них, наприклад, "За державність", "Табір" виходять друком аж до початку Другої світової війни. Видання носили антирадянський характер і були лояльними до польської влади. Найбільші збірки таборової періодики знаходимо у Львові (наукова бібліотека ім. В. Стефаника), у Києві (ЦДАВОВУ). Не вдаючись до детальної характеристики, наведемо лише назви окремих видань, що заслуговують на увагу в контексті окремого дослідження. Це газети: "Вісті", "Військова думка", "Запорозька думка", "Залізний стрілець", "Наша зоря", "Нове життя", "Промінь", "За дротом", "Козацька думка", "Український сурмач"; журнали: "Запорожець", "Військовий вісник", "Літературно-науковий вісник", "Військово-науковий вісник", "Залізний стрілець", "За Україну", "Джерело", "На хвилях життя", "Український стрілець".

Про публіцистику С. Петлюри детальніше можна дізнатись за покликанням: https://vlp.com.ua/files/40_0.pdf

Життя і творчість видатного українського письменника, публіциста, історіософа Євгена Маланюка пов'язані з Польщею. Вимушена еміграція, після поразки Армії УНР 21 листопада 1920 р., привела 23-річного вояка до польських таборів інтернованих, де митець провів три роки життя (1920–1923). Саме в цей період видавався часопис «Веселка». На шпальтах «Веселки» чітко простежується народження в українському середовищі Польщі молодого національного публіциста, патріота й державника. В цьому журналі надруковано змістовні, виважені, ідейні твори Є. Маланюка: «Павло Тичина. Фрагмент зі статті «Напровесні», «Думки про мистецтво», «Pro domo sua», «Про динамізм» та ін. Загалом у «Веселці» опубліковано 12 публіцистичних текстів літератора. Важливо зазначити, що з № 7–8 за 1923 р. Маланюк став редактором журналу.

Є. Маланюк написав низку публіцистичних праць: "Pro memoria" ("Для пам'яті") – 1935р., яка складається з двох частин: "Волошкові очі", "Невмируща просвіта" або "Сатана в бочці". 1-а частина про Голодомор, він згадує його "не для зайвих зітхань, не для сліз", а для того, щоб укріпити пам'ять. 2-а частина висміює небажання орієнтуватися на Європу, український тип пристосуванства. Виступає проти Просвіти, адже її доба давно минула, це "символ каліцтва національного". Маланюк виступає проти шароварної України, "проти страшенно наукових причинків до причинків".

"Достоевський" ("Вісник", 1936, кн. IV) Маланюк розвінчує міф про Достоевського і Толстого, ставить під сумнів цінність внеску обидвох письменників у культуру людства. "В результаті трупний яд толстовської правди і психопатологічні стрептококи Достоевського в організм західної культури введено". Обґрунтовує думку, що негативний вплив Толстого позначився на занепаді роману як жанру, а негативний вплив Достоевського позначився на зміні літератури. Підтекст міркувань Маланюка - проти впливу більшовиків на Західну Європу.

Про еміграційну публіцистику Є. Маланюка можна прочитати за покликаннями: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/momot_0006.pdf
<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/9.1/4.pdf>

Олександр Саліковський — громадсько-політичний і культурний діяч, журналіст. Міністр внутрішніх справ Директорії УНР. У революційну добу друкувався у київських виданнях «Нова рада», «Трибуна», «Книгар», «Літературно-науковий вісник». У публіцистичній спадщині Саліковського, яка стоїть поряд з такими яскравими надбаннями української журналістики «на злобу дня», як писання М. С. Грушевського, С. О. Єфремова, П. Я. Стебницького, найбільшої уваги заслуговує книга «Нова Україна (Шлях нашої державності)» (К., Криниця, 1919), яка, за авторським задумом, повинна була стати «критичним оглядом найбільш важливих моментів українського революційного руху», пронизана центральною ідеєю «безперервного зросту української державності на національних підставах» (з передмови).

Перша стаття - «Од минулого до майбутнього» - огляд українського життя за 1918-19 рр., від Центральної Ради, яку автор справедливо оцінював як поворотний пункт в новітній історії України, до більшовицького «зрівняння усіх на голоді та холоді» в період «військового комунізму». Висловив слушну думку, що для України надзвичайно важливими є внутрішні фактори консолідації - «напружена культурна праця на національному ґрунті та широка політична організація й об'єднання всіх свідомих українських сил на ґрунті державницькому».

С. О. Єфремов високо оцінив цю працю як одну з перших «синтетичних» в сучасній публіцистиці, просякнуту духом «об'єктивного тону історичних досліджень» та вірою в неминучість державного відродження України. Вірою, заснованою на тверезому аналізі потенціалу молоді нації».

Три наступні статті - «Криза федеративної ідеї на Україні», «Україна і Московщина», «Без машкари» - присвячені проблемам можливого федеративного союзу України з Росією. Автор, будучи принциповим прибічником федералізму, покладає вину за компрометацію цієї позитивної, світлої ідеї на «північного сусіда» з його невиправним централізмом. Завершується книга статтею «Напередодні перевороту» - про останні дні Скоропадщини.

Логічним продовженням його роздумів є стаття «До проблем української державності (деякі підсумки й перспективи нашої сучасності)» (опублікована в 1919 р. в журналі «Літературно-науковий вісник» в кн.7-9). Деякі коментарі звучать і нині мудро й актуально, деякі зауваження вражають своїм просто-таки «віщим» характером. Автор виявляє себе глибоким знавцем нашої історії й політологом-аналітиком. У цій статті О.Саліковський також проаналізував джерела модерного українського руху, внутрішні та зовнішні чинники відокремлення України в 1918 р. та пережиті нею подальші політичні метаморфози.

У 1921—1922 редактор щоденника «Українська трибуна» у Варшаві, місячника — «Трибуна України» (1922—1923) та тижневика «Українська справа», співробітничав у галицькій газеті «Діло». У статтях, опублікованих у періодиці, також у збірнику «Нова Україна» (1920) розвивав ідеї україно-слов'янського федералізму. Виступав під псевдонімами О. Хоменко, О. Паський. Автор спогадів «На порозі Гетьманщини» (1924). Працював лектором в таборах для інтернованих українських вояків УНР в Польщі. URL: http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/2_91_2023_ukr/14.pdf <https://www.info-library.com.ua/books-text-11191.html>

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із запропонованих тем: «Висвітлення питань національної боротьби та підтримка діяльності Українських січових стрільців у виданнях «Діло», «Вперед»»; «Преса Легіону українських січових стрільців»; «Газети часів громадянської війни та встановлення радянської влади (1918 - 1921 рр.)»; «Видання періоду нової економічної політики (1921 - 1929 рр.)»; «Симон Петлюра - журналіст»; «Олександр Саліковський — громадсько-політичний і культурний діяч, журналіст»; «Публіцистика Є. Меланюка»; «ЗМІ років прискореного соціалістичного будівництва, перекручень культу особи, масових репресій».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 8 (4 год.)

Тема 8. Преса радянської України в 20-30-ті роки ХХ ст.

Питання для обговорення / дискусії:

1. Початки офіційної радянської преси в Україні.
2. Вплив політики «українізації» на розвиток української преси в 20-ті роки.
3. Літературні видання. М. Хвильовий та літературна дискусія 20-х років.
4. Репресивна політика щодо української преси в 30-ті роки.
5. Уроки і традиції української журналістики.

Література

1. Житарюк М. Радянська Україна 1930 р. (за публікаціями часопису «Діло»). Український інформаційний простір, 2022. Вип. 9, С.174-194. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/257216/254125>
2. Звіт про науково-дослідну роботу «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі». Сумський державний університет., 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/89139/1/Tkachenko_zvit_2020.pdf

3. Сидун. І. В. Хрестоматія з історії української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2021. 82 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Преса радянської України в 20-30-ті роки ХХ ст.» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: галузева преса, літературна дискусія, репресії, ідеологічний контроль;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

Перемога “робітничо-селянської” більшовицької революції в Росії у жовтні 1917 року справила величезне враження на українське суспільство, адже переважна кількість національної території країни відносилася до Росії, а отже, події в метрополії прямо впливали на долю її населення. Ідейно-політичне розшарування у зв'язку з новим поворотом революції, політичні гасла та звернення, надії і сподівання, що друкувалися на сторінках тогочасних газет, віддзеркалюють реальний стан суспільства, збудженого не тільки можливістю, а й необхідністю прийняття історичних рішень.

Значну роль у становленні радянської влади відіграли військові газети Червоної армії. Почалася історія цієї армійсько-партійної преси від видань, які ще не визначали навіть місця свого виходу в світ: “Бюллетень Военно-революционного комитета X армии”, київського “Бюллетеня комитета Юго-Западного фронта” (лишається невідомим, якого саме комітету), або у 1918 р. “Известия армейского исполкома 1-й армии” чи “Борьба с контрреволюцией. Орган революционных войск 2-й армии Восточного фронта”.

Згодом цей загін преси був упорядкований і, так би мовити, від партизанщини перейшов на регулярну основу: видавати їх було доручено відповідним політвідділам та штабам, як, наприклад, “Борец за коммунизм. Издание Политотдела 1-й Заднепровской дивизии (ст. Ново-Алексеевка)” або “Борец за свободу. Издание штаба особой группы Украинской Советской армии”, збереглося 35 її номерів, виданих у Катеринославі. Там же у 1919 р. видавався “Бюллетень Военного совета Екатеринославского крепостного района”. В Одесі видавався в 1919 р. “Голос красноармейца” - видання політвідділу реввоенради 1-ї Української радянської армії. Часописи видавалися навіть під окремі воєнні кампанії - наприклад, “Долой Деникина” (1919 р.) - орган політвідділу радянської армії, або “Добьем Врангеля!” (1920 р.), що друкувалася в Купянську.

У 1919 р. під однією назвою “Красная звезда” виходило кілька видань: газета Харківського губкому КП(б)У і політуправління Харківського окружного військового комісаріату, видання Політвідділу (так в оригіналі - авт.) Н-ської стрілецької дивізії, орган Київського Военно-Окружного Агітаційно-просвітницького управління, орган реввоенради Н-ської Радянської Армії, орган реввоенради Південного фронту.

Врешті почала видаватися головна армійська газета - щоденна “Красная Армия”, орган народного комісаріату у військових справах. Лишається додати “Красную правду” - орган Н-ської дивізії та “За правду” - орган політвідділу 57-ї дивізії Радянської Армії - і в цілому можна уявити цілий прошарок преси часів громадянської війни.

Зміст пересічного номера складали розпорядження й накази командування, політвідділу, поради у справі вивчення марксизму, повідомлення з передової, листи червоноармійців, пропагандистські матеріали щодо міжнародного становища, положення в тилу тощо.

Звернімо увагу: весь цей прошарок складається майже виключно з преси російськомовної.

1920-1921 роки принесли порівняно більше розмаїття у світ преси збройних сил. Дався взнаки досвід, як військовий, так і газетярський. Почалася певна спеціалізація: замість, так би мовити, загальноармійських видань почали виходити “Красный кавалерист. Орган политотдела кавалерийских частей Киевского военного округа”, “Красный моряк. Орган политотдела обороны западным сектором Черного моря”, “Красный Черноморско-Азовский флот”. Цікавим є приклад видання з красномовною назвою “Листок больного и раненого красноармейца”, від якого збереглося 4 номери за 1920 рік.

Від тих часів розпочалася й історія чекістської преси, зокрема, від газети із зловісною назвою “Красный меч. Орган Политотдела Особого корпуса войск ВУЧК”.

Велике значення як перша українська більшовицька офіційна газета (хоч і з дуже короткою історією) мав харківський, а потім київський двомовний “Вістник Української Народної Республіки” орган Центрального виконавчого комітету Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів України - першого більшовицького уряду України. Згодом, у 1919 р. її роль відігравали “Известия Временного Рабоче-Крестьянского Правительства Украины”, які теж виходили порівняно недовго. Їх місце у 1920 р. перебрала і вже надовго чільна двомовна газета “Комуніст” - орган Центрального і Харківського комітетів КП(б)У.

З 1921 р. починається бурхливий розвиток галузевої преси. Серед перших були засновані у Харкові щотижнева “Продовольственная газета. Орган Наркомпрода Украины, Всеукраинторы хлебопродпункта” та “Хозяйство Украины. Издание Народного Комиссариата продовольствия и Вукоопспилки”.

Виданням “Трудівниці”, щотижневого органу Відділу по роботі серед жінок при ЦК КП(б)У починається жіноча партійна преса. А “Молодой пролетарий”, орган Київського губернського комітету Комуністичної спілки молоді, започатковує молодіжну гілку тієї ж партійно-радянської преси України.

До 1923 р. радянський український уряд проводив русифікаційний курс і згідно з ним вороже ставився до української національної культури. З 1923 р. на радянській частині України почала проводитися ленінська політика “коренізації”, що згодом дістала назву українізації. Вона була спрямована на підготовку, виховання й висування кадрів корінної національності, врахування національних чинників при формуванні державного апарату, організацію мережі шкіл, закладів культури, видання газет, журналів та книг мовами корінних народів. До «українізації» зрусифікованих міст багато спричинилися українська преса й видавництва: якщо на 1922 українських газет майже не було, то на 1933 їх було 373 (з усіх 426) з накладом 3,6 млн примірників, 89 % від загальної кількості часописів в Україні (1926 преса була українізована на 60 %); на 1933 українських журналів було 89 на всіх 118; книжкова продукція була українізована на 83 %.

Літературна дискусія 1925—1928 років — публічне обговорення шляхів розвитку, ідейно-естетичної спрямованості та завдань нової української радянської літератури, місця і ролі письменника в суспільстві. Дискусія виникла через глибокі розходження у розумінні природи і мети художньої творчості серед українських письменників, ідейну і політичну конкуренцію літературних організацій. Приводом до неї стала стаття Миколи Хвильового «Про „сатану в бочці“, або про графоманів, спекулянтів та інших просвітян», яка була спрямована проти низькопробної «червоної графоманії».

Активну участь у дискусії взяли літературні організації «Гарт», «Плуг», «Ланка»-МАРС, пізніше ВАПЛІТЕ і ВУСПП, письменники і громадські діячі Микола Хвильовий, Микола Зеров, Андрій Хвиля, Сергій Пилипенко, Олександр Дорошкевич, Самійло Щупак, Микола Скрипник та ін. У ході дискусії було опубліковано понад 1000 статей. Найбільш резонансними були памфлети Миколи Хвильового «Апологети писаризму», «Україна чи Малоросія», «Думки проти течії», Миколи Зерова «До джерел».

Журнали 20-х 30-х рр., такі як «Глобус», «Життя й революція», «Шляхи мистецтва», «Критика», «Книгар», «Плуг», «Гарт» та багато інших, становлять вагомий складову частину історії української радянської літератури. Успадкувавши кращі традиції старшого журнального «покоління», до якого належать «Літературно-науковий вісник», «Киевская старина», «Правда», «Житіє і слово», вони разом з тим стали представниками новаторських пошуків, сміливих експериментів в області тематики, стилю, напрямів.

Одним з найпопулярніших видань того часу був часопис «Червоний шлях».

У 1930-х роках українська преса перебувала під значним тиском радянської влади, яка проводила репресивну політику щодо національної інтелігенції та культури. Цей період був відзначений масовими репресіями, цензурою та ідеологічним контролем над засобами масової інформації.

Перший Етап (1929–1931 рр.): Початок репресій проти української інтелігенції, зокрема харківські політичні процеси та сфабриковані справи над «шкідниками» та «саботажниками». Цей період також був пов'язаний з початком розкуркулення та депортацій під час колективізації¹.

Другий Етап (1932–1934 рр.): Згорання політики українізації та посилення репресій проти української інтелігенції, зокрема письменників та діячів культури. Цей період був відзначений

голодомором та масовими репресіями проти учасників сфабрикованої «Спілки визволення України».

Третій Етап (1936–1938 рр.): Доба «великого терору», під час якої відбувалися масові арешти та розстріли представників української інтелігенції. Цей період став відомим як «розстріляне відродження».

Українська преса перебувала під жорстким ідеологічним контролем радянської влади. Видання мали висвітлювати лише ті теми, які відповідали офіційній лінії партії, а будь-яка критика режиму переслідувалася. Журналісти та письменники, які висловлювали національні ідеї або критикували радянську владу, піддавалися репресіям. Багато з них було арештовано, засуджено та розстріляно. Партійна преса України демонструвала кілька тематичних напрямків: вивчення основних положень сталінізму, прославлення успіхів, досягнутих на шляху побудови соціалізму, боротьби з ворогами народу. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/journalism/22293/>

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із запропонованих тем: «Роль військових газети Червоної армії у становленні радянської влади в Україні»; «Перша українська більшовицька офіційна газета»; «Розвиток галузевої преси в 20-х роках ХХ ст.»; «Характеристика часопису «Червоний шлях»; «Партійна преса України в 20-30 рр. ХХ ст.».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 9 (4 год.)

Тема 9. Розвиток радіомовлення та телебачення у світі та в Україні

Питання для обговорення / дискусії:

Поява радіомовлення і телебачення: науково-технічні та політико-економічні передумови.

1. Розвиток радіомовлення у ХХ ст. у світі та в Україні.
2. Розвиток телебачення у ХХ ст. у світі та в Україні.

Література

1. Звіт про науково-дослідну роботу «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі». Сумський державний університет., 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/89139/1/Tkachenko_zvit_2020.pdf
2. Історія української журналістики (II половина ХХ – початок ХХІ ст.): навчально-методичний посібник до вивчення курсу для студентів-журналістів / уклад.: Бідзіля Ю. М., Толочко Н. В. Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2024. 54 с. <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/85246>
3. Литвиненко А. І. Становлення українського телебачення: навч. посібник. Київ: Навчально-науковий інститут журналістики, 2023. 153 с.
4. Міжнародна журналістика: конспект лекцій для студ. спец. 061 «Журналістика» всіх форм навчання / І. Р. Жиленко. Суми: Сумський державний університет, 2023. 191 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Розвиток радіомовлення та телебачення у світі та в Україні» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: кабельне телебачення, дерегуляція галузі, експериментальне телемовлення;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

У перші десятиліття 20-го століття небаченої популярності набули перші основні недруковані форми засоби масової інформації - кіно та радіо. Поява радіо була одним із найважливіших технічних досягнень людства. Його винайдення стало можливим завдяки науковим відкриттям XIX століття. Мова йде про Джеймса Клерка Максвелла, який у 1860-х роках передбачив існування електромагнітних хвиль та Генріха Герца, який у 1880-х роках експериментально довів існування цих хвиль, які згодом почало використовувати радіо.

Термін "радіо" (з лат. означає промінь світла) у контексті передачі електромагнітних хвиль запропонував Едуард Бранлі у 1890 році. У 1903 році на міжнародній конференції запровадили термін "радіотелеграфія". Поступово радіо стало загальнодоступним явищем, адже технології дешевшали, а самі радіохвилі можуть досягати навіть найвіддаленіших куточків планети. Це призвело до його значного впливу на культуру, особливо, на музику. Радіо зробило можливим глобальне поширення музичного мистецтва, створюючи феномен популярних співаків та колективів. Звісно, що через радіо також трансливалися важливі соціальні події, звернення світових лідерів, різна потрібна інформація, зокрема, і реклама. Тому радіо відкрило цілий новий пласт для розвитку бізнесу та нового сприйняття людьми себе й світу. URL: <https://zahid.espresso.tv/suspilstvo-yak-radio-stalo-golosom-epokhi-istoriya-vinakhodu-do-vsесvitnogo-dnya-radio>

Перше в історії телебачення почало своє мовлення в Сан-Франциско 7 вересня 1927 року. Найбільш рання телевізійна система була розроблена Філо Тейлором Фарнсвортом, геніальним 21-річним винахідником. Фарнсворт по суті створив систему, яка могла б захоплювати рухомі зображення у формі, яку можна було закодувати в радіохвилі, а потім перетворити назад у зображення на екрані. Цікаво, що першим зображенням, переданим Фарнсвортом, була проста лінія, яка перетворилася на знак долара. А в знак долара вона перетворилася, тому що один з інвесторів запитав у винахідника: «коли ми побачимо долари в цій штуці, Фарнсворт?».

RCA, компанія, що займалася радіобізнесом в США з двома мережами NBC, інвестувала 50 мільйонів доларів у розвиток телебачення. Для розвитку цього проекту були найняті кращі вчені тих часів. І ось в 1939 році RCA трансливало по телебаченню відкриття Всесвітньої виставки в Нью-Йорку, включаючи виступ президента Франкліна Делано Рузвельта, який був першим президентом, що з'явився на телебаченні. Пізніше того ж року RCA заплатила за ліцензію на використання телевізійних патентів Фарнсворта. URL: <https://travel-in-time.org/uk/istoriya-vinahodiv/istoriya-telebachennya-vid-zarodzhennya-do-nashih-dniv/>

Епохою бурхливого розвитку телебачення в США став період після Другої світової війни. У 1946 році у всіх Сполучених Штатах було близько 17 000 телевізорів. Протягом семи років дві третини американських домогосподарств володіли хоча б одним. Трансляція телебачення була домінуючою формою засобів масової інформації. Існували лише три основні мережі, і вони контролювали понад 90 відсотків новин, подій у прямому ефірі та ситкомів, які переглядали американці. Починаючи із 1960-х років у США й більшості інших розвинених країн телебачення стає кольоровим.

Світ ЗМІ знову зіткнувся з кардинальними змінами у 1980-х та 1990-х роках із поширенням кабельного телебачення. Протягом перших десятиліть телебачення у глядачів була обмежена кількість каналів, з яких можна було вибрати. У 1975 році на три основні мережі припадало 93 відсотки всього телевізійного перегляду. Однак до 2004 року ця частка знизилася до 28,4 відсотка загального перегляду завдяки поширенню кабельного телебачення. Кабельні провайдери дозволили глядачам широкий вибір, включаючи канали, спеціально пристосовані до людей, які хотіли дивитися тільки гольф, погоду, класичні фільми, проповіді, або відео акул. Тим не менш, до середини 1990-х років на телебаченні домінували три великі мережі. Закон про телекомунікації 1996 року, спроба сприяти конкуренції шляхом дерегуляції галузі, фактично призвело до багатьох злиття та викупу малих компаній великими компаніями. Спектр мовлення в багатьох місцях знаходився в руках кількох великих корпорацій. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/343/9458/19722-1?inline=1>

В Україні перша радіостанція почала мовлення 1924 року. Початок радіомовлення – 16 листопада 1924 р. Харків. Слухачів, аж 70 радіоаматорів. Дикторів не було. Почав мовлення технік, за звичкою тричі сказав „Алло!”, а потім – тричі - „Говорит Харьков!”. По тому почалася трансляція концерту. Але радіо створювали не стільки для розвитку культури, скільки для пропаганди і агітації. В ефір почали видавати радіогазети, а першою трансляцією була трансляція засідання ВУЦВК. Перший передавач був в Харкові малопотужним, але наступного року в Харкові і Києві московське спеціалізоване АТ (НЕП на дворі) зводить потужні передавачі. Згодом постали радіостанції в Одесі, Дніпропетровську, Донецьку та інших містах. Введена у дію в 1927 р. Харківська „РВ 4” (Радиовещательная станция 4) була четвертою

за потужністю в усьому СРСР. У 1941 р. найпотужнішою довгохвильовою радіостанцією УРСР була Київська („РВ 84”), котра використовувалася і для транскордонного пропагандистського мовлення.

Партія бачила у радіо, насамперед, інструмент пропаганди. Вже в січні 1927-го ЦК ВКП(б) ухвалило постанову, зобов'язавши партійні комітети на місцях „взяти під безпосереднє керівництво роботу радіостанцій”. У 1928 почалася радіофікація України. Її проводив Народний комісаріат пошт і телеграфів СРСР. Схема – РС – радіотрансляційні вузли, від яких по дротах сигнал йде до гучномовців абонентів – громадян та на вуличні гучномовці. Схоже з схемами кабельного ТБ. Ефірне мовлення, на відміну від країн Заходу, США розвивалося мало і через брак приймачів, і через те, що не хотіли, аби люди слухали щось з-за кордону. Ефірні приймачі – у тодішньої еліти. У установах, де можна контролювати прийом. Лише наприкінці 30-х, коли навчилися глушити РС „з-з бугра” і випускати приймачі, які дуже погано ловили далекі зарубіжні станції, кількість приймачів у населення зросла, але на початку війни всі вони були конфісковані.

У 1940 трансляційних радіоточок в УРСР було 1 047 000, у тому числі у сільських місцевостях 137 200. Усіх радіоприймачів було лише 255 400, здебільше по містах.

Більшість часу наприкінці 1920-х - початку 1930-их займали передачі з Москви. На 70% то було політичне мовлення. Програма Харківської РС, наприклад, окрім „радіогазет” — робітничої, селянської, комсомольської, піонерської, єврейської та есперанто — складалася з доповідей, бесід, останніх новин, повідомлень зі з'їздів і нарад. На культуру і мистецтво – близько 3-х годин з 18-ти загального щодобового мовлення. У другій половині 1930-их в програмах з'являються музичні, літературно-драматичні передачі, передачі для дітей і молоді. Але 30-40 % часу припадало на обов'язкове транслявання московських передач (зрозуміло, якою мовою). Москва давала на Україну 12 випусків своїх новин.

Під час другої світової війни. Мовлення з Саратова української РС ім. Шевченко. В Саратов була евакуйована частина техніки українських РС. Вели мовлення на окупованих територіях німці, йшли передачі з Москви на Україну, фронтових РС передачі були для населення окупованих українських територій.

Після війни оправами радіомовлення і радіофікації в УРСР відає Комітет Радіомовлення (при Раді Міністрів УРСР. У 1965 в УРСР діяло понад 50 потужних довгосередніх- коротко- і ультракороткохвильових радіостанцій. URL: <https://studfile.net/preview/10097543/>

Експериментальне телемовлення 30-х років: перший ефір. У другій половині 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. вчені, інженери та конструктори працюють над технічною реалізацією «далекобачення». І це стає можливим у 1939 р., коли в Києві розпочинає свою роботу експериментальна телевізійна студія. Невеличка замітка у газеті “Правда” під назвою “Пробна передача з Київського телевізійного центру” від 3 лютого 1939 повідомляє: «У приміщенні радіобудинку завершено, будівництво першого в Україні телевізійного центру». Після проведення підготовчих робіт Київський телецентр наприкінці січня 1939 р. провів перші пробні телесеанси для фахівців. 1, 2 та 11 лютого Київський телецентр здійснив пробні виходи в телевізійний ефір; у квітні 1939 р. розпочалося регулярне телевізійне мовлення. Перервала освоєння можливостей телебачення війна. Будинок українського радіо, де був розташований телецентр, було зруйновано восени 1941 р. URL: https://ktm.journ.knu.ua/wp-content/uploads/2024/03/Stanovlennia_ukrainskoho_telebachennia.pdf

Відновлення регулярного телемовлення в Києві. У 1945 році через п'ять місяців після закінчення війни уряд СРСР ухвалив постанову «Про заходи по розвитку телебачення», у якій говорилося про будівництво телецентрів у Ленінграді та Києві. Так, у 1947 р. почалися роботи з проектування, а від 1949-го – будівництво третього в Радянському Союзі телецентру в Києві. 6 листопада 1951 р. Київський телецентр був введений в експлуатацію. Першим днем, коли була проведена телепередача у післявоєнному київському 42 Історія Українського телебачення телецентрі, називають 5 листопада 1951 р. (стрічка «Велике Зарево») та 7 листопада (військовий парад та святкова демонстрація) та 1952 р. У листопаді 1952 р. перша черга київського телецентру була прийнята та здана в експлуатацію і відтоді розпочалося регулярне телевізійне мовлення першої в Україні студії телебачення. Другим в Україні запрацював Харківський телецентр. Телевізійне мовлення в колишній столиці Радянської України на аматорському рівні почалося ще у 1930-х роках і відродилося 1951 року, але то були спроби ентузіастів. У 1955 р. у Харкові запрацював сучасний телецентр і телестудія. Регулярне телевізійне мовлення в Одесі розпочалося з початком роботи нового телецентру 30 жовтня 1958

URL: https://ktm.journ.knu.ua/wp-content/uploads/2024/03/Stanovlennia_ukrainskoho_telebachennia.pdf

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із запропонованих тем: «Історія радіомовлення в Україні»; «Історія телебачення в Україні»; «Вплив нових технологій на розвиток радіо та телебачення».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 10. (5 год.)

Тема 10 Українська журналістика другої половини ХХ ст.: розвиток преси, радіо та телебачення.

Питання для обговорення / дискусії:

1. Преса в радянській Україні після II світової війни.
2. Розвиток української періодики в роки «хрущовської відлиги». Самвидавна преса.
3. Національно-патріотичне значення літературно-мистецьких та наукових періодичних видань.
4. Часописи та щодення преси 70-80-х років ХХ ст.
5. “Золота доба” преси у період «перебудови».

Література

1. Звіт про науково-дослідну роботу «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі». Сумський державний університет., 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/89139/1/Tkachenko_zvit_2020.pdf
2. Історія української журналістики (II половина ХХ – початок ХХІ ст.): навчально-методичний посібник до вивчення курсу для студентів-журналістів / уклад.: Бідзіля Ю. М., Толочко Н. В. Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2024. 54 с. <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/85246>
3. Литвиненко А. І. Становлення українського телебачення: навч. посібник. Київ: Навчально-науковий інститут журналістики, 2023. 153 с.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Українська журналістика другої половини ХХ ст.: розвиток преси, радіо та телебачення» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: самвидавна преса, журналістика сенсацій;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

Структура преси в радянській Україні відповідала структурі влади. Преса виступала органами комітетів партії, рад народних депутатів та їхніх виконавчих органів. "У 1970 р. в республіці виходили 1068 газет з разовим тиражем майже 20 млн. екземплярів, в тому числі 14 республіканських, 60 обласних, 77 міських та об'єднаних, 430 районних, 474 низових. Незалежній Україні дістався спадок у 2609 газет та журналів". Проявом гласності, результатом перебудови наприкінці 80-х рр. стала альтернативна преса – примітивні, низької поліграфічної якості газети, які випускали, часто друкуючи за межами України, неформальні громадські організації та партії демократичного спрямування. Незважаючи на зазначені недоліки, поява незалежної преси мала надзвичайно велике значення, і суспільство, ковтонувши свободи слова, усвідомило, що повернення до одностайності, однопартійності й однодумності вже не може бути. Події серпня 1991 р. – яскравий приклад: найбільше несприйняття народу викликали укази путчистів про заборону незалежних видань та трансляцію телерадіопередач. "Українська преса неоднозначно сприйняла

події 19 серпня 1991 р.: компартійні видання підтримали ГКЧП, друкували на сторінках своїх газет усі постанови, матеріали комітету, брехливо стверджували про повну підтримку народом надзвичайних заходів по врятуванню Союзу". Такими виданнями в Україні були "Правда України", "Радянська Україна", "Робітнича газета" – друковані органи Центрального Комітету партії. Деякі видання не друкували ні негативних, ні позитивних матеріалів про ГКЧП, вичікуючи або даючи нейтральні оцінки діям путчистів, намагаючись переконати небезпечний період, тому або мовчали, або подавали заяви партій чи громадських організацій ("Сільські вісті", обласні видання). Проте, були сміливі й чесні видання, які відразу стали на захист свободи українського народу – "Молодь України", "Комсомольське знамя", "Літературна Україна", "За вільну Україну", "Молода Галичина", "Вечірній Київ" та ін. Журналісти цих видань мужньо виступали проти путчистів, публікували карикатури на них, вміщували фотографії, на яких були зображені московські барикади, подавали хроніку подій в Україні, матеріали, за змістом яких читачі відразу змогли визначити – це звичайний переворот, здійснений недолуго і невчасно, тому він не може завадити розвитку країни в бік демократії. Як зазначає В. Базів, преса, "будучи злегка звільненою, негайно набувала не тільки демократичного, а й національно-визвольного характеру".

Після проголошення незалежності вся партійна преса вмить позбулася свого господаря. Така ситуація певною мірою спантеличила редакторів, але тривала недовго – через деякий час вони почали шукати нових власників. Одні ("Сільські вісті", "Робітнича газета") стали друкованими органами Кабінету Міністрів, обласні та районні опинилися під впливом відповідно обласної та районної рад. Деякі видання висловлювали думки та висвітлювали позиції різних комерційних структур ("Правда України").

У січні 1992 р. було оголошено про створення Національного страйкового комітету журналістів, який закликав усіх працівників засобів масової інформації до пікетування Верховної Ради 28 січня, у день відкриття чергової сесії. Тодішній прем'єр-міністр В. Фокін, прагнучи хоч якось виправити ситуацію, зустрівся з членами Національного страйкового комітету журналістів Людмилою Мех, Юрієм Шкарлатом та головою Спілки журналістів Євгеном Вербилом і пообіцяв виконати вимоги журналістів.

Те, що було запропоновано В. Фокіним, та згідно з його розпорядженням, Міністерство фінансів (виділення паперу з державного фонду, деякої кількості коштів і т. д.) не рятувало ситуації. Тому журналісти було вирішено створити фонд "Незалежна преса України", цю ідею підтримав уряд. Та, на жаль, проіснувати фонду вдалося недовго: почалися напади на його засновників, у провладних газетах з'являлися статті явно неправдивого та замовного змісту. Державне фінансування незалежної преси було припинено.

Водночас масово почали з'являтися видання "жовтої" або "бульварної" преси, адже виникла необхідність працювати в нових ринкових умовах. "Уперше за сім десятиліть в українській пресі з'являються елементи так званої журналістики сенсацій, частина преси стала тяжіти до опублікування матеріалів про аномалії, тяжкі злочини, містику, секс і т. д.". Характерним прикладом є газети "Лель", "Пан+пані", "Бульвар". Друкуються також газети "за інтересами" – для дачників, рибалок, мисливців; на ринку України з'являються еротичні, спортивні, професійні видання ("Дачник", "Український футбол", "Кухня", "Полезные советы" тощо). Виникають і рекламні видання, зокрема "Авізо", "РІО", "Експрес-об'ява".

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. спостерігаємо навалу різноманітних магічних, розважальних видань ("Колдунья", "Біла магія", "Сенсація" тощо).

У цей час створюються різноманітні партії, а отже, і газети, які повинні доносити до читача ідеї даної партії, схилити до її підтримки. Такі часописи друкують виступи своїх керівників, матеріали про партійне життя, звіти з конференцій.

Найвищий законодавчий орган – Верховна Рада – засновує газету "Голос України", яка подає повну інформацію про події в українському парламенті, ознайомлює читачів з позицією народних депутатів у зв'язку з прийняттям законів, порушує питання, які хвилюють громадськість України.

З'являється свій друкований орган і в Кабінету Міністрів – газета "Урядовий кур'єр", яка відразу набуває статусу офіційної – саме на її сторінках друкуються укази Президента України, постанови КМ та закони, прийняті Верховною Радою.

Водночас виникають нові видання, що обслуговують інтереси бізнесменів, фінансово-промислових груп, приватних осіб, а також нові фаворити, що претендують на звання незалежних, незаангажованих, плюралістичних засобів масової інформації.

Беззаперечним є твердження, що в Україні преса не стала незалежною, не стала "четвертою владою". Причин цього є достатньо. Але всім відомо, наскільки в Україні було небезпечно бути

незалежним і правдивим журналістом. Крім намагань просто купити таких або залякати, позбавити роботи, їх можна просто знищити фізично. Список журналістів, що загинули за нез'ясованих донині обставин, щороку поповнювався іменами В. Бойка, Б. Дерев'янка, Г. Гонгадзе, О. Кривенка, Ю. Александрова...

Однак продовжують своє часом нелегке творче життя такі газети, як "Україна молода", "Сільські вісті", "Літературна Україна", "Молодь України"; мають своїх читачів газети, "День", "Дзеркало тижня". За керівництва В. Карпенка, завдяки надзвичайно сміливій позиції щодо багатьох подій, які відбувалися у столиці чи державі, гострій публіцистиці самого головного редактора досягла піку своєї слави газета "Вечірній Київ".

На жаль, поява сотень нових видань не вирішила проблем української преси. Більшість видань виходила російською мовою. Це при тому, що на розкладках та у кіосках будь-якого регіону України купами лежала російська література та газетна продукція, яку Росія випускала своєю мовою, не сплачуючи податків в Україні та маючи повну економічну свободу, тому її преса була набагато дешевша за українську. А щоб "наблизити" свою газету до України, додають "в Україне"... Тож виникли "Комсомольська правда в Україне", "Известия в Україне", "Аргументы и факты в Україне".

Лише в середині 90-х рр. ХХ ст. певною мірою стабілізувалася ситуація на ринку друкованих ЗМІ. За даними центрального об'єднання поштового зв'язку "Укрпошта", передплата українських друкованих видань на 1996 р. зросла на 12,2 % порівняно з попереднім півріччям. Найбільшу кількість передплатників мав парламентський "Голос України" – 324 тис. передплатників (головним чином за рахунок передплати органами державної влади і місцевого самоврядування, бібліотеками і іншими бюджетними установами), "Сільські вісті" – 282 тис., "Україна Молода" – 205 тис., "Урядовий Кур'єр" – 169 тис., "Робітнича газета" – 160 тис., "Киевские ведомости" – 110 тис. (з урахуванням власної системи передплати), щотижневик "Говорить і показує Україна" – 54 тис., "Правда Украины" – 46 тис., щотижневик "Киевские Ведомости – дайджест" – 36 тис., "Молодь України" – 29 тис., "Демократична Україна" – 28 тис. Трансформаційні процеси в системі української преси розвертають фокус читацької аудиторії з центральних (загальноукраїнських) видань до регіональної і місцевої преси. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2169>

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із запропонованих тем: «Преса радянської України в повоєнний період»; «Українська преса періоду хрущовської «відлиги»»; «Публіцистика Дмитра Прилюка», «Публіцистика Сергія Плачинди», «Публіцистика А. Москаленка та М. Подоляна»; «ЗМІ в період перебудови».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

Семінарське заняття № 11. (4 год.)

Тема 11. Новітні медіа в світі та Україні на зламі ХХ – ХХІ століть

Питання для обговорення / дискусії:

1. Поява недержавних періодичних видань в Україні. Відроджені традиції і новаторство.
2. Здобутки і втрати пресової журналістики. Типологія сучасної української періодики.
3. Зародження та поширення Інтернету у світі та в Україні у 90-ті роки ХХ ст.
4. Вплив всесвітньої мережі на розвиток журналістики на поч. ХХІ ст.
5. Зростання ролі соцмереж як виду ЗМК.
6. «Інформаційне суспільство». Загальна характеристика. Нові технології збору, поширення і зберігання інформації. Інтерактивність, дигіталізація і конвергенція в нових мас-медіа.
7. Небезпеки, пов'язані з розвитком нових інформаційних технологій. Інформаційний дисбаланс на національному і глобальному рівнях.

Література

1. Звіт про науково-дослідну роботу «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі». Сумський

- державний університет., 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/89139/1/Tkachenko_zvit_2020.pdf
2. Мак-Люен Маршал. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги. К.: Лабораторія, 2024. 384 с.
  3. Kostusiak N., Shulska N., Sadivnychy V., Sydorenko N., Zdikhovska T., Iovkhimchuk N., Bondarenko O. Metaphorization in the Ukrainian Media Discourse in 2022–2023: External Factors, Dynamic Processes, Communicative and Intentional Dimensions. AD ALTA, 2023. Vol.13, . Is 2, 1 (Spec.Is.). P. 40–46.
  4. Mialkovska L.; Zhvania L.; Yanovets A.; Tykha L.; Nykoliuk T.; Pimenova O. New Media as Modern Communication Technologies: The Digital Dimension. Khazar University Press. Volume 26, No1, Special Issue, 2023. <https://doi.org/10.5782/.kjhss.2023.79.91>
  5. Історія зарубіжної журналістики (XVIII — початок XX століття): матеріали до курсу. Навчально-методичний посібник / Уклад. Барчан О.В. Ужгород: Говерла, 2021. 39 с.
  6. Литвиненко А. І. Становлення українського телебачення: навч. посібник. Київ: Навчально-науковий інститут журналістики, 2023. 153 с.
  7. Меланій О., Жванія Л. Тревелоги: на межі медіа й літератури. Волинь філологічна: текст і контекст. № 35. 2023, С. 292-306.
  8. Міжнародна журналістика: конспект лекцій для студ. спец. 061 «Журналістика» всіх форм навчання / І. Р. Жиленко. Суми: Сумський державний університет, 2023. 191 с.
  9. Мялковська, Л. М., Жванія, Л. В., & Войтенко І. Г. (2023). Екологічна культура в сучасних медіа в Україні. Обрії друкарства, (2(14), С. 140–153.
  10. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. URL: <https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>
  11. Shulska N., Kostusiak N., Bukina N., Kyryliuk O., Zinchuk, Afanasieva O., Levchenko T., Sadivnychy V., Baranova S., Medvid O. Peculiarities of “Unified News” Television Broadcasting: (Non)Adherence to Professional Standards, Language and Ethical Norms. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol.14. Is.1 (Spec.Is.). P. 82-88.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У процесі вивчення теми «Новітні медіа в світі та Україні на зламі XX – XXI століть» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати рекомендовану літературу з теми;
- з'ясувати значення термінів: глобалізація, демократизація, гіпертекст, цифрова революція, медіаіндустрія, медіаплатформа, інтерактивність, мультимедійність, гіпертекстуальність, персоналізація контенту;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи практичні завдання для вдосконалення навичок та умінь, варто використати рекомендовану літературу;
- пройти тестові завдання, що розміщені на платформі Moodle.

Теоретичний матеріал охоплює коло питань, що містять подану нижче інформацію.

Історія нових медіа починається з кінця XX століття, коли з'явилися цифрові, комп'ютерні, інформаційні та мережеві технології. Вони стали важливим етапом в еволюції комунікаційних засобів, замінивши традиційні формати такими, що забезпечують інтерактивність та персоналізацію. Важливими факторами розвитку нових медіа були поява Інтернету, соціальних мереж, відеоплатформ, мікроблогів та інших Web 2.0 технологій. Ці медіа сприяли глобалізації, демократизації публічної сфери та розширенню можливостей для створення й обміну контентом. Одним із перших прикладів в Україні стало онлайн видання "Українська правда". Нові медіа змінили традиційний формат масових комунікацій, зробивши їх відкритими та незалежними. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1242>

Комунікації через Інтернет використовують письмову мову в інтерактивному режимі, гіпертекст (набір текстових, звукових і відеодокументів, матеріалів, пов'язаних взаємними посиланнями і переходами, у тому числі і на видалених комп'ютерах, з можливістю пошуку цих пов'язаних текстів за ключовими словами), звук мови і музики, а також анімацію – кольорові образи, що рухаються. Таким чином, Інтернет додав до засобів комунікації новий вимір, який не могли дати ні друкарський верстат Гутенберга, ні радіопередачі Маркони. Мережа усунула асиметрію, ту прірву, що існувала між виробником і споживачем інформації, що дійсно не має прецедентів у будь-яких ЗМІ. У Всесвітній

павутині кожен з нас може бути видавцем і диктором, читачем і глядачем. Усі учасники, що розмістили в Інтернеті сторінку, чи то політичний маніфест, чи усміхнена фотографія, є видавцями з величезною аудиторією, що налічує мільйони читачів. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Spasibo7.pdf>

Цифрова революція, зростання доступу до Інтернету та мобільних пристроїв, а також зміни в споживацьких звичках людей впливають на медіаіндустрію та формують нові тенденції у її розвитку.

За останні роки спостерігається стрімкий ріст використання цифрових медіа. Інтернет, соціальні мережі, стрімінгові платформи та мобільні додатки набули великого попиту серед користувачів. Цифрові медіа надають більше можливостей для взаємодії з аудиторією, персоналізації контенту та залучення глядачів.

Відео стає домінуючим форматом контенту в медіаіндустрії. Платформи стрімінгу, такі як Netflix, YouTube та Amazon Prime Video здобувають популярність, надаючи користувачам можливість переглядати вміст за власним графіком та в будь-якому місці. Оригінальний контент від стрімінгових платформ, такий як серіали та фільми, стає невід'ємною частиною культурного ландшафту.

Завдяки алгоритмам та штучному інтелекту, медіаплатформи можуть адаптувати контент до індивідуальних потреб користувачів. Рекомендації контенту, засновані на попередніх переглядах та інтересах користувача, допомагають підтримувати зацікавленість глядачів і покращують їх досвід споживання медіа.

Технології розширеної реальності та віртуальної реальності відкривають нові можливості для медіа. AR дозволяє додавати цифровий контент до реального світу, тоді як VR створює імерсивне середовище для користувачів. Ці технології застосовуються у гральній індустрії, виробництві фільмів, а також у сфері журналістики та навчання.

Поширеним явищем стала **громадянська непрофесійна журналістика** — діяльність звичайних громадян, які беруть участь у зборі, аналізі та поширенні інформації без професійної підготовки. Вона виникла з розвитком Інтернету та цифрових технологій, дозволяючи людям оперативно ділитися новинами, які можуть залишатися поза увагою традиційних ЗМІ. Основними характеристиками є незалежність, прозорість, інтерактивність та можливість створення контенту в режимі реального часу. URL: <https://surl.li/ohidjd>

Соціальні медіа відіграють важливу роль у розповсюдженні новин, спілкуванні та формуванні громадської думки. Впливові особистості в мережі, такі як блогери, YouTube-канали та Instagram-аккаунти, стають новими медіазірками та впливають на відношення глядачів до реклами та продуктів. Темпи зростання кількості нано-інфлюенсерів (тих, хто має менше 10 тисяч підписників) і створеного користувачами контенту (UGC) не сповільнюються. Фактично, наноінфлюенсери вже складають 90% успішних маркетингових кампаній інфлюенсерів.

Розповсюдження фейк-ньюз та дезінформації стало серйозною проблемою в сучасному медіапросторі. Це ставить під загрозу довіру до інформації, яка поширюється через медіа. За останні роки спостерігається зростання ініціатив по боротьбі з фейк-н'юз, таких як фактчекінг та підвищення медіаграмотності серед користувачів.

Залучення аудиторії та взаємодія з нею стають важливими елементами сучасного медіа. Користувачі хочуть бути більш активними учасниками, а не просто пасивними споживачами контенту. Медіакомпанії відповідають на це, створюючи інтерактивні елементи, які дозволяють глядачам впливати на події або брати участь у створенні контенту.

Зростання використання мобільних пристроїв призводить до збільшення популярності мобільного контенту та мобільної журналістики. Смартфони стають основним засобом отримання новин та контенту для багатьох людей. Медіаорганізації пристосовуються до цього шляхом розробки мобільних додатків та оптимізації контенту для мобільних платформ.

Подкасти стають все більш популярними форматом споживання контенту. Вони надають можливість слухачам сприймати інформацію під час виконання рутинних справ або в дорозі. Багато медіакомпаній розширюють свою присутність у сфері подкастів, надаючи як оригінальний контент, так і адаптації свого існуючого контенту для аудіоформату. Оскільки все більше платформ соціальних медіа орієнтуються на відеоконтент, а також завдяки буму геймерів у всьому світі, роль аудіо в соціальних мережах швидко змінюється. У Facebook є інструменти реагування на звукові фрагменти, а в Twitter є голосові твіти та Twitter Spaces, у LinkedIn є аудіозаписи.

Штучний інтелект та автоматизація впливають на медіапроцеси, включаючи генерацію контенту, персоналізацію, аналітику та монетизацію. Алгоритми та машинне навчання допомагають медіакомпаніям покращити ефективність своєї діяльності, забезпечити більш точне спрямування реклами та зрозуміти потреби та переваги для аудиторії.

Нові медіа змінюють соціосистему, впливаючи на її цивілізаційні характеристики. Вони формують нові способи комунікації, інтеграції та впливу, створюючи нову «віртуальну соціальну дію».

Представники німецької школи вважають, що нові медіа додають "професійний суб'єктивізм" до традиційної журналістики, розширюючи її горизонти. У цьому контексті блоги розглядаються як ключовий елемент нових медіа.

Таким чином, основними ознаками нових медіа є **інтерактивність, мультимедійність, гіпертекстуальність та персоналізація** контенту. Вони також стимулюють участь користувачів у створенні інформації, що відрізняє їх від традиційних ЗМІ. Нові медіа впливають на мову, культуру, економіку та ідентичність. Вони стали інструментом глобалізації, що сприяє створенню нових культурних форм та взаємодії.

Нові медіа допомагають соціуму адаптуватися до нових ролей і викликів. Вони створюють публічну сферу для обговорень і дебатів, стимулюючи соціальні зміни та об'єднання. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1358>

Практична частина:

Підготуйте усне повідомлення із мультимедійною презентацією на одну із запропонованих тем: «Розвиток українських ЗМІ в 90-і роки ХХ»; «Типологія сучасної української періодики»; «Основні характеристики Інформаційного суспільства»; «Роль соціальних мереж у медіа сфері»; «Інтерактивність, дигіталізація і конвергенція в нових мас-медіа».

Увага! Структурно повідомлення повинно містити такі частини: вступ (формулювання проблеми, короткий огляд її дослідження, визначення основних завдань, які будуть досягнуті), основна частина (повинна містити цитати з опрацьованих джерел або переказ їх фрагментів із посиланнями на авторів) та висновки.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Тема 1. Початки журналістики

Питання для самоконтролю

1. Опишіть особливості усних форм масової комунікації Давньої Греції та Давнього Риму.
2. Окресліть ключові відмінності між поняттями "пражурналістика" і "журналістика" та охарактеризуйте, які саме елементи сучасних медіа вже були присутні в античних інформаційних системах (Греції та Риму).
3. Охарактеризуйте роль софістики у становленні ораторського мистецтва.
4. Охарактеризуйте особливості судової промови як форми політичної публіцистики.
5. Охарактеризуйте роль церкви та монастирів як основних центрів інформації та копіювання текстів у ранньому Середньовіччі та окресліть, які види писемних документів виконували функції інформування тогочасного суспільства.
6. Окресліть значення появи ярмарків, торгівельних шляхів, міст та університетів для розвитку інформаційного обміну.
7. Охарактеризуйте феномен рукописних новин (Avvisi, Nouvelles à la main) у пізньому Середньовіччі та окресліть їхні основні структурні елементи, які стали прообразами газетних публікацій.
8. Окресліть роль фольклорних жанрів (балади, пісні, перекази) та діяльності мандрівних співаків (трубадурів, жонглерів) як каналів поширення актуальної соціальної та політичної інформації в Середньовіччі.

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

У процесі опанування теми «Початки журналістики» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

Опрацюйте статтю О. В. Красницької «Спадщина риторів та ораторів доби античності в ораторській діяльності сучасного викладача» та занотуйте основні положення праць давньогрецьких і давньоримських філософів, що складають основу нинішнього риторичного вчення та публічного мовлення. URL : <file:///Users/dasik/Downloads/7.pdf>

Тема 2. Виникнення книгодрукування

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте технологічні передумови та соціально-економічні чинники, які зумовили виникнення книгодрукування в Європі у XV столітті.
2. Поясніть значення винахідницької діяльності Йоганна Гутенберга для європейської культури та окресліть основні етапи створення ним першої друкарні та видання Біблії.
3. Охарактеризуйте безпосередній вплив появи друкарського верстата на швидкість та обсяги поширення інформації порівняно з рукописним способом, і поясніть, як це змінило інформаційний ландшафт епохи Відродження.
4. Поясніть, як зниження вартості та збільшення доступності книг завдяки друкуванню вплинуло на рівень грамотності серед населення Європи та окресліть роль цього фактора у розвитку Реформації.
5. Охарактеризуйте перші типи друкованої продукції (інкунабули) та окресліть ключові виклики, з якими зіткнулися перші європейські друкарі (цензура, захист авторських прав, стандартизація шрифтів).

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

У процесі опанування теми «Виникнення книгодрукування» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

Опрацюйте розділ «Галактика Гутенберга» з книги М. Мак-Люена «Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги» та занотуйте основні положення авторської концепції. Окресліть як у цій праці пояснюється сутність впливу масової комунікації, зокрема друкованого тексту, на людське мислення. URL: <https://librarius.pro/book/halaktyka-gutenberha>

Тема 3. Становлення журналістики в Європі (XVI – XIX ст.)

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте роль Реформації та релігійних війн у XVI ст. як каталізаторів попиту на оперативну інформацію та поясніть, як це сприяло формуванню перших регулярних друкованих видань (листоків новин).
2. Окресліть основні етапи розвитку журнальних видань у XVII–XVIII ст. і охарактеризуйте вплив епохи Просвітництва на зміст і функціональне призначення цих видань.
3. Опишіть діяльність Д. Дефо і Дж. Свіфта, як видатних представників просвітницької журналістики Англії.
4. Поясніть, як французька революція вплинули на виникнення політичної преси та формування поняття свободи слова, і охарактеризуйте зміст перших конституційних гарантій для діяльності журналістів.
5. Поясніть зв'язок між «Ареопагітикою» Дж. Мільтона й античним ораторським мистецтвом.
6. Опишіть особливості просвітницької публіцистики Вольтера, Дідро, Руссо та Монтеस्क'є.

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

У процесі опанування теми «Становлення журналістики в Європі (XVI – XIX ст.)» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;

- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

Опрацюйте розділ «Змінена галактика» з книги М. Мак-Люена «Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги» та занотуйте основні положення авторської концепції. Окресліть значення терміну «глобальне село» та сутність ідеї автора про те, що «медіум — це меседж». URL: <https://librarius.pro/book/halaktyka-gutenberha>

Тема 4. Особливості розвитку журналістики в США

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні принципи та ідеологічні засади перших колоніальних газет кінця XVII – початку XVIII ст. та поясніть, як вони відображали боротьбу за незалежність і політичні погляди еліти.
2. Окресліть роль Бенджаміна Франкліна у розвитку американської журналістики та охарактеризуйте його внесок у становлення професійних стандартів видавничої справи та журналістської етики в колоніальний період.
3. Поясніть, як винахід та поширення телеграфу у XIX ст. вплинули на стиль та оперативність подачі новин (створення "перевернутої піраміди"), і охарактеризуйте значення заснування агентств новин (наприклад, Associated Press).
4. Окресліть ключові відмінності між "партійною пресою" початку XIX ст. та "грошовою пресою" (Penny Press) середини XIX ст. і поясніть, як поява дешевих газет змінила цільову аудиторію та фінансування американської журналістики.
5. Охарактеризуйте феномен "жовтої журналістики" кінця XIX ст., окресліть її основні методи впливу та поясніть, як конкуренція між медіамагнатами (Пулітцером і Герстом) вплинула на зовнішню політику США.

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

У процесі опанування теми «Особливості розвитку журналістики в США» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

Опрацюйте книгу Ф. Зібберта, В. Шрима, Т. Петерсона «Чотири теорії преси». Занотуйте основні ідеї концепції авторів. URL: <https://www.worldradiohistory.com/BOOKSHELF-ARH/Commentary/Four-Theories-of-the-Press-Siebert-et-al-1956.pdf>

Тема 5. Зародження та розвиток української журналістики

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте роль рукописних видань, літописів та листів у процесі зародження української журналістики та окресліть ключові історичні періоди, коли ці форми комунікації відігравали найбільш важливу інформаційну роль.
2. Охарактеризуйте внесок українських просвітителів, письменників та діячів культури XVIII–XIX століть у розвиток публіцистики та окресліть їхні основні теми, які стали основою для майбутніх періодичних видань.
3. Охарактеризуйте основні передумови виникнення української журналістики у XIX столітті.
4. Охарактеризуйте роль перших друкованих видань (альманахів, часописів) у Галичині у першій половині XIX ст. і окресліть, як вони сприяли консолідації національної свідомості в умовах відсутності власної державності.
5. Окресліть основні проблемно-тематичні напрямки перших українських газет на Наддніпрянській Україні.

6. Охарактеризуйте особливості першої газети українською мовою «Зоря Галицька».

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

У процесі опанування теми «Зародження та розвиток української журналістики» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

Опрацюйте статтю М. Костомарова «Дві руські народності» та занотуйте основні тези цієї праці. URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/13655-kostomarov-m-dvi-ruski-narodnosti/>

Тема 6. Українська журналістика в другій половині XIX на початку XX ст.: типологія видань, ключові імена

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні проблемно-тематичні напрямки українських періодичних видань у Галичині та Наддніпрянській Україні другої половини XIX ст. та окресліть ключові виклики та можливості, з якими стикалася преса в умовах двох різних імперій.
2. Окресліть роль братства таємних організацій, народників та громадських діячів у розвитку української журналістики після скасування кріпосного права та охарактеризуйте їхній внесок у поширення просвітницьких та політичних ідей через пресу.
3. Вкажіть важливі періодичні видання, які вплинули на розвиток української журналістики наприкінці XIX — на початку XX століття.
4. Охарактеризуйте основні ідеї «Листів з хутора» П. Куліша
5. Охарактеризуйте зміст, суспільний резонанс та практичні наслідки статті «Думки южноруса. Про викладання южноруською мовою» М. Костомарова в журналі «Основа».

Методичні рекомендації

У процесі опанування теми «Українська журналістика в другій половині XIX на початку XX ст.: типологія видань, ключові імена» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

1. Опрацюйте публіцистичну розвідку І. Франка «Рутенці. Типи галицьких русинів із 60–их 70-их рр. минулого віку», та занотуйте основні тези URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Rutentsi_Typy_halytskykh_Rusyniv_iz_60-tykh_ta_70-tykh_rr_myn_v/
2. Опрацюйте публіцистичну статтю Лесі Українки «Лист до товаришів», занотуйте основні тези. URL: <https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/lesya-ukrayinka/lesya-ukrayinka-lyst-do-tovaryshiv/>

Тема 7. Українська журналістика на початку XX ст.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні політичні, соціальні та культурні чинники, які сприяли розквіту української журналістики на початку XX ст. (зокрема, після революції 1905–1907 рр.), та поясніть, як ці зміни вплинули на збільшення кількості та різноманітності видань.

2. Опишіть ключові відмінності в проблематиці та ідейному спрямуванні українських періодичних видань у Наддніпрянській Україні та Галичині в цей період, та охарактеризуйте взаємовплив цих двох центрів на розвиток національної преси.
3. Поясніть, як революційні події 1917–1921 рр. вплинули на українську журналістику, і окресліть ключові етапи її розвитку в умовах боротьби за незалежність: від повної свободи преси до її ідеологізації та підпорядкування різним політичним таборам.
4. Охарактеризуйте внесок видатних українських публіцистів, таких як Дмитро Донцов, Володимир Винниченко, Михайло Грушевський, у формування основних ідеологічних течій (націоналістичної, соціалістичної, ліберальної) у журналістиці початку ХХ ст.
5. Опишіть появу та розвиток сатиричних та гумористичних журналів ("Шершень", "Зірка"), охарактеризуйте їхню роль у висвітленні політичних та соціальних проблем, та поясніть, як вони використовували специфічні жанри та художні засоби для критики влади та суспільних вад.
6. Опишіть досягнення видавничої та журналістської діяльності Союзу визволення України, його офіційного друкованого органу «Вісник СВУ».

Методичні рекомендації

У процесі опанування теми «Українська журналістика на початку ХХ ст.» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

1. Опрацюйте статтю С. Петлюри «До практичних завдань українства», охарактеризуйте основні ідеї цієї розвідки. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Petliura_Symon/Statti_zb.pdf
2. Опрацюйте статтю В. Винниченка «Перед рішучим виступом», охарактеризуйте основні ідеї цієї розвідки. URL: <https://exlibris.org.ua/vinnichenko/vin110.html>

Тема 8. Преса радянської України в 20-30-ті роки ХХ ст.

Питання для самоконтролю

1. Опишіть особливості преси в умовах непу.
2. Охарактеризуйте перші кроки українського інформаційного радіомовлення та роль радіогазет в інформуванні населення.
3. Охарактеризуйте основні риси памфлетів М. Хвильового «Камо грядеши» й «Україна чи Малоросія».
4. Охарактеризуйте особливості літературно-мистецьких часописів («Дніпро», «Київ», «Вітчизна», «Дзвін», «Березіль», «Кур'єр Кривбасу»).

Методичні рекомендації

У процесі опанування теми «Преса радянської України в 20-30-ті роки ХХ ст.» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

1. Опрацюйте статтю В. Колкутіної «Образ України в публіцистиці 20–30 років ХХ століття: націософський вимір», охарактеризуйте її основні ідеї. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/ec60b0fc-ab89-464b-8104-30ee165467fd>
2. Опрацюйте статтю Д. Донцова «Болячка демократизму», охарактеризуйте її основні ідеї.

URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dontsov/Boliachka_demokratyzmu.pdf

Тема 9. Розвиток радіомовлення та телебачення у світі та в Україні

Питання для самоконтролю

1. Окресліть особливості функціонування експериментального телевізійного мовлення 30-х років, перший ефір.
2. Охарактеризуйте особливості роботи Київської студії телебачення у 1952-1954 р.
3. Назвіть у хронологічній послідовності п'ять головних подій, що висвітлюють процес становлення телебачення в Україні періоду 1950-55 рр.
4. Охарактеризуйте особливості роботи телестудій в Харкові, Одесі, Донецьку, Львові.

Методичні рекомендації

У процесі опанування теми «Розвиток радіомовлення та телебачення у світі та в Україні» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись таких вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

1. Опрацюйте статтю І. Веруцької. «Історія створення та виникнення українського телебачення». URL: <https://naub.oa.edu.ua/istoriya-stvorennya-ta-vynyknennya-ukra/>
2. Прочитайте працю А. Литвиненко. «Становлення українського телебачення: маловідомі сторінки історії (1939-1969)», занотуйте її основні тези. URL: https://ktm.journ.knu.ua/wp-content/uploads/2024/03/Stanovlennia_ukrainskoho_telebachennia.pdf

Тема 10. Українська журналістика другої половини ХХ ст.: розвиток преси, радіо та телебачення

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні концепції та ідеї публіцистики Івана Багряного.
2. Опишіть стан і завдання преси української діаспори другої половини ХХ ст.
3. Охарактеризуйте особливості публіцистики О. Гончара (ст. «Звізда Полин», зб. «Чим живемо: на шляхах до українського Відродження»).
4. Охарактеризуйте особливості історії створення й функціонування газет «Дзеркало тижня» й «День».
5. Охарактеризуйте суспільно-політичні тижневики «Країна», «Кореспондент», «Український тиждень», «Фокус».

Методичні рекомендації

У процесі опанування теми «Українська журналістика другої половини ХХ ст.: розвиток преси, радіо та телебачення» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись вимог: опрацьований матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

1. Прочитайте статтю А. Шаргородської «Традиції і новаторство І. Багряного в осмисленні національної ідеї (на матеріалі публіцистики)», занотуйте основні тези роботи. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2222>
2. Прочитайте статтю І. Багряного «Чому я не хочу повертатись до СРСР?», охарактеризуйте основні ідеї цієї праці. URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Bahrianyi/Publitsystyka_Dop_st_pamflety_refleksii_ese_Druhe_vydannia/,

Тема 11. Новітні медіа в світі та Україні на зламі ХХ – ХХІ століть

Питання для самоконтролю

1. Поясніть як соціокультурні чинники впливають на трансформаційні процеси в ЗМІ.
2. Опишіть особливості становлення журналістської професії в Україні у процесі модернізації суспільства.
3. Охарактеризуйте основні тенденції розвитку новітніх медіа у світі та їх вплив на суспільство.
4. Опишіть особливості становлення і функціонування новітніх медіа в Україні.

Методичні рекомендації

У процесі опанування теми «Новітні медіа в світі та Україні на зламі ХХ – ХХІ століть» рекомендовано:

- оволодіти теоретичним матеріалом, проаналізувати та опрацювати рекомендовану літературу з теми;
- законспектувати відповіді на питання для обговорення;
- виконуючи завдання самостійної роботи, важливо дотримуватись вимог: матеріал має бути обсягом не менше 2 сторінок друкованого та чітко структурованого тексту без помилок.

Завдання

1. Прочитайте статтю: Григорова, З. В. Нові медіа, соціальні медіа, соціальні мережі — ієрархія інформаційного простору, занотуйте основні тези роботи. URL: <https://ttdruk.vpi.kpi.ua/article/view/115905>
2. Прочитайте статтю: Стратонова Н. О. Нові медіа в контексті сучасних комунікативних практик. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/cfc6e0f1-62e1-4d51-a600-2096c88a1b99>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Дейвіс Н. Європа. Історія. К.: Основи. 2020. 1464 с.
2. Галич О. А. Свідчення про громадсько-політичні та літературно-художні періодичні видання в юнацькому щоденнику С. Єфремова. Український інформаційний простір. 2020. № 1 (5). С. 163 – 178.
3. Галич О. А. Журнал «Киевская Старина» в мемуарній рецепції С. Єфремова. Український інформаційний простір. 2020. № 2 (6). С. 102 – 118.
4. Галич О. А. Періодика в дитячі, юнацькі та молоді роки С. Єфремова: мемуарний вимір. Український інформаційний простір. 2021. № 1 (7). С. 120 – 137.
5. Жванія Л. В. Критичне осмислення релігійних питань в публіцистиці Лесі Українки. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Том 32 (71). № 4. Частина 3. С. 29–37.
6. Жванія Л. В. Ідеї свободи, правди й боротьби в публіцистичному дискурсі Лесі Українки. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Том 36 (75) № 4, С. 63-67.
7. Жиленко І. Р. Світові медійні процеси часів середньовіччя й відродження. Навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет. 2021. 163 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5e190a4-f120-4bd6-be00-068db999624d/content>
8. Житарюк М. Радянська Україна 1930 р. (за публікаціями часопису «Діло»). Український інформаційний простір, 2022. Вип. 9, С.174-194. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/257216/254125>
9. Звіт про науково-дослідну роботу «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі». Сумський державний університет., 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/89139/1/Tkachenko_zvit_2020.pdf
10. Макарчук О. Г. Преса українських політичних партій і рухів у інформаційно-комунікаційному просторі Галичини (1890–1914 рр.). Львів: СПОЛОМ, 2022. 524 с.

11. Мак-Люен Маршал. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги. К.: Лабораторія, 2024. 384 с.
  12. Мелещенко О. К., Черняков Б. І. Чотири століття британської журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1043>
  13. Михайлин І. Л. Історія української журналістики XIX століття: Підручник. URL: <https://studfile.net/preview/8832258/>
  14. Садівничий В. О. Медична преса періоду Першої світової війни: конструювання соціальної дійсності. Образ. 2023. Вип. 2 (42). С. 69-76. DOI: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.2\(42\)-69-76](https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.2(42)-69-76)
  15. Сенченко М. І., Сенченко О.М. С31 Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Переваги і недоліки сприйняття друкованого та електронного тексту. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 128 с.
  16. Сидун. І. В. Хрестоматія з історії української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2021. 82 с.
  17. Содомора А. Жива античність. Львів: Априорі, 2024. 216 с.
  18. Срібняк І. Історія журналістики: виникнення та розвиток новинних мас-медіа в країнах Європи, Азії та Північної Америки (XVII-XX ст.). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Февра, 2018. 156 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25608/1/I_Sribnyak_IZh_2018_IFF.pdf
  19. Срібняк І. В. Інформаційна агенція «Рейтер»: виникнення, особливості розвитку, сучасний стан. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/236/232>
  20. Тимошик М. С. Українське книговидання в діаспорі: Велика Британія. монографія. К.: Наша культура і наука, 2021. 484 с.
  21. Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do Fred S. Siebert T. Peterson, W. Schramm, Published by: University of Illinois Press. Pages: 168. URL: <https://www.worldradiohistory.com/BOOKSHELF-ARH/Commentary/Four-Theories-of-the-Press-Siebert-et-al-1956.pdf>
  22. Kostusiak N., Shulska N., Sadvnychy V., Sydorenko N., Zdikhovska T., Iovkhimchuk N., Bondarenko O. Metaphorization in the Ukrainian Media Discourse in 2022–2023: External Factors, Dynamic Processes, Communicative and Intentional Dimensions. AD ALTA, 2023. Vol.13, . Is 2, 1 (Spec.Is.). P. 40–46.
  23. Mialkovska L.; Zhvania L.; Yanovets A.; Tykha L.; Nykoliuk T.; Pimenova O. New Media as Modern Communication Technologies: The Digital Dimension. Khazar University Press. Volume 26, No1, Special Issue, 2023. <https://doi.org/10.5782/.kjhss.2023.79.91>.
- Допоміжна*
24. Історія зарубіжної журналістики (XVIII — початок XX століття): матеріали до курсу. Навчально-методичний посібник / Уклад. Барчан О.В. Ужгород: Говерла, 2021. 39 с.
  25. Історія української журналістики (II половина XX – початок XXI ст.): навчально-методичний посібник до вивчення курсу для студентів-журналістів / уклад.: Бідзіля Ю. М, Толочко Н. В. Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2024. 54 с. <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/85246>
  26. Історія української журналістики: навіщо вона, як викладати та які онлайн-інструменти застосовувати. URL: <https://www.jta.com.ua/knowledge-base/istoriia-ukrainskoi-zhurnalistyky-navishcho-vona-iak-vykladaty-ta-iaki-onlayn-instrumenty-zastosovuvaty/>
  27. Литвиненко А. І. Становлення українського телебачення: навч. посібник. Київ: Навчально-науковий інститут журналістики, 2023. 153 с.
  28. Меланій О., Жванія Л. Тревелогі: на межі медіа й літератури. Волинь філологічна: текст і контекст. № 35. 2023, С. 292-306.
  29. Міжнародна журналістика: конспект лекцій для студ. спец. 061 «Журналістика» всіх форм навчання / І. Р. Жиленко. Суми: Сумський державний університет, 2023. 191 с.
  30. Мялковська, Л. М., Жванія, Л. В., & Войтенко І. Г. (2023). Екологічна культура в сучасних медіа в Україні. Обрії друкарства, (2(14), С. 140–153.
  31. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. URL: <https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>

32. News agencies: their structure and operation. UNESCO, 1953. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000073446>
33. Reuters Handbook of Journalism. URL: https://www.mediareform.org.uk/wp-content/uploads/2015/12/Reuters_Handbook_of_Journalism.pdf
34. Shulska N., Kostusiak N., Bukina N., Kyryliuk O., Zinchuk, Afanasieva O., Levchenko T., Sadivnychy V., Baranova S., Medvid O. Peculiarities of “Unified News” Television Broadcasting: (Non)Adherence to Professional Standards, Language and Ethical Norms. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol.14. Is.1 (Spec.Is.). P. 82-88.
35. The European Alliance of News Agencies (EANA). URL: <https://www.newsalliance.org/>.
36. Yablonskyy M., Mialkovska L., Hrysiuk V., Zhvania L., Nykoliuk T., Tykha L, Sadova L. Leveraging Media and Public Relations Strategies to Advance Sustainable Development: Approaches, Frameworks, and Tactics in Modern Conditions. Grassroots Journal of Natural. Vol.7 No.3 (December 2024). s253-s269, ISSN: 2581-6853 | CODEN: GJNRA9 | Published by The Grassroots Institute Website / URL: [#https://grassrootsjournals.org/gjnr](https://grassrootsjournals.org/gjnr)

Інформаційні ресурси

37. Архів газети «Свобода» URL: <https://subscription.svoboda-news.com/archive/>
38. Житє і Слово (архів з 1894 по 1897 рік). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zhytie_i_slovo/1894_Tom_1/
39. Записки о Южной Руси. Т. 1. П. Куліш. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kulich/Zapysky_o_Yuzhnoi_Rusy_Tom_1/
40. Літературно-науковий вістник (електронна копія). URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=6685>
41. Електронна бібліотека. URL: <https://diasporiana.org.ua/>

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Історія журналістики [Текст]: Методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Медіакомунікації та PR» галузі знань 06 Журналістика спеціальності 061 Журналістика денної та заочної форм навчання / уклад. Л. В. Жванія, Луцьк: Відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2025. 53 с.

Комп'ютерний набір : Л.В. Жванія

Редактор: Л. В. Жванія

Підп. до друку 2025р.
Папір офс. Гарнітура Таймс.
Ум. друк. арк. ____ . Обл.-вид. арк.
Тираж ____ прим.

Відділ іміджу та промоції
Луцького національного технічного університету
43018 м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ВІП ЛНТУ